

บทที่ 2

การตรวจเอกสาร แนวคิดและทฤษฎี

1) แนวคิดเกี่ยวกับประสิทธิภาพ

ประสิทธิภาพของสถาบันการเงินได้มีการขยายอย่างรวดเร็วในปัจจุบัน Berger and Humphrey (1997) ได้ค้นพบว่า ธนาคารหรือสถาบันการเงินที่มีความมั่นคงจะมีอัตราส่วนของประสิทธิภาพทางเทคนิค (Technical efficiency) เฉลี่ยต่อปีประมาณร้อยละ 77 (มีมัธยฐานอยู่ที่ร้อยละ 82) การประมาณค่าทั้งความมีประสิทธิภาพและความไม่มีประสิทธิภาพมีเครื่องมือที่หลากหลาย อาทิเช่น การวิเคราะห์เส้นพรมแดนเชิงเส้นสุ่ม (Stochastic frontier analysis: SFA) X-efficiency การวิเคราะห์การโอบล้อมข้อมูล (Data envelopment analysis: DEA) เป็นต้น ทั้งนี้ การวิเคราะห์ประสิทธิภาพของสถาบันการเงินส่วนใหญ่โดยเฉพาะในประเทศกำลังพัฒนา อยู่บนพื้นฐานของวิธีการ DEA (Das and Ghosh, 2006)

การประเมินประสิทธิภาพทางเทคนิคของหน่วยตัดสินใจ (Decision-making unit: DMU) หมายถึง ความสำเร็จหรือความล้มเหลวในการเปลี่ยนแปลงปัจจัยการผลิตให้เป็นผลผลิตของหน่วยตัดสินใจนั้น ๆ นั่นคือ แนวคิดนี้จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อในการวัดนั้นจะต้องมีมาตรฐานที่ประเมินว่าหน่วยตัดสินใจนั้นประสบความสำเร็จหรือล้มเหลว ในการศึกษาเชิงประจักษ์ที่ผ่านมาจะใช้เทคนิคทั้งพาราเมตริกซ์และเส้นพรมแดนที่เป็นนอนพาราเมตริกซ์ ในการประมาณค่าความมีประสิทธิภาพ โดยเปรียบเทียบกับเส้นพรมแดนที่ดีที่สุด ("Best-practice" frontier) ซึ่งแสดงถึงการจัดสรรทรัพยากรที่เหมาะสม วิธีการพาราเมตริกซ์มักจะเกี่ยวข้องกับการประมาณค่าทางเศรษฐมิติในรูปของฟังก์ชันการผลิต ฟังก์ชันต้นทุน หรือฟังก์ชันกำไร ในทางตรงกันข้าม การวิเคราะห์แบบนอนพาราเมตริกซ์โดยใช้วิธีการโอบล้อมข้อมูล (DEA) กลับไม่มีความจำเป็นต้องเลือกรูปแบบของฟังก์ชันของเส้นพรมแดน แต่จะใช้วิธีการสร้างส่วนประกอบเชิงเส้น (Linear combination) ระหว่างกลุ่มของปัจจัยการผลิตและผลผลิตที่สอดคล้องกัน ซึ่งจะโอบล้อมข้อมูลของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด ดังนั้น การวัดประสิทธิภาพโดยใช้วิธีการ DEA จะไม่เกิดปัญหาการสร้างรูปแบบจำลองผิดพลาด (Misspecification)

การวิเคราะห์ DEA เป็นวิธีการโปรแกรมเชิงเส้น ซึ่งประมาณค่าเส้นพรมแดนที่มีประสิทธิภาพที่ถูกสร้างขึ้นจาก เส้นความเป็นไปได้ในการผลิต (Production possibility frontier) ในวิธีการเชิงเส้นเชิงคู่ (Piece-wise linear manner) (Charnes et al., 1995) วิธีการ DEA ก่อนข้างจะ

ขีดขุ่นในด้านปัจจัยการผลิตในแบบจำลองที่อาจมีหน่วยในการวัดที่แตกต่างกันหรือมีลักษณะพื้นฐานที่แตกต่างกัน แต่ในการวิเคราะห์จะได้ค่าความมีประสิทธิภาพในการผลิตออกมาเพียงค่าเดียว (Stanton, 2002) คุณสมบัติที่น่าสนใจของวิธีการนี้ คือ การอนุญาตให้มีเปรียบเทียบปัจจัยการผลิตที่มีความแตกต่างกันในกระบวนการผลิตได้โดยง่าย และค่าคะแนน DEA ซึ่งแสดงถึงความมีประสิทธิภาพในการผลิตนั้นง่ายต่อการวิเคราะห์โดยจะใช้เทคนิคทางเศรษฐมิติมาตรฐานทั่วไปมาวิเคราะห์ นอกจากนี้ ค่าคะแนนความมีประสิทธิภาพที่ได้จากวิธีการ DEA นั้น ยังถูกนำมาใช้ในการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อความมีประสิทธิภาพได้ด้วย (Miller and Noulas, 1996; Resti, 1997; and Fried et al., 1999)

แนวคิดอย่างง่ายของวิธีการ DEA ในเชิงคณิตศาสตร์ คือ ประสิทธิภาพของหน่วยการตัดสินใจ (DMU) จะใช้ปัจจัยการผลิตที่แตกต่างกัน n ตัว ในการได้ผลผลิต m ตัว โดยจะถูกวัดในรูปของอัตราส่วนของผลผลิตที่ถ่วงน้ำหนัก (Weighted outputs) ต่อปัจจัยการผลิตที่ถ่วงน้ำหนัก (Weighted inputs) สมมติว่ามีหน่วยการตัดสินใจ N หน่วย การวัดประสิทธิภาพสำหรับหน่วยการตัดสินใจที่ k จะเขียนได้ว่า (Stanton, 2002)

$$\theta_k = \frac{\sum_{i=1}^m u_i y_{ik}}{\sum_{j=1}^n v_j x_{jk}} \quad (1)$$

เมื่อ y_{ik} คือ ผลผลิตที่ i ที่ถูกผลิตโดยหน่วยการตัดสินใจที่ k , x_{jk} คือ ปัจจัยการผลิตที่ j ที่ใช้โดยหน่วยการตัดสินใจที่ k , u_i และ v_j คือ ค่าถ่วงน้ำหนักของผลผลิตที่ i และปัจจัยการผลิตที่ j ตามลำดับ อัตราส่วนความมีประสิทธิภาพสำหรับหน่วยการตัดสินใจที่ k (θ_k) จะถูกทำให้มีค่าสูงสุดภายใต้เงื่อนไข θ_k ต้องน้อยกว่าหรือเท่ากับ 1 และค่าถ่วงน้ำหนักต้องไม่ติดลบ

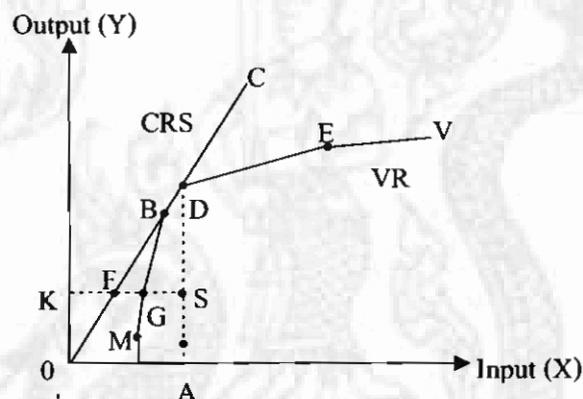
ใช้วิธีการที่พัฒนามาจาก Charnes et al. (1978) โปรแกรมเชิงเส้นแบบแบ่งส่วน (Fractional linear programming) จะถูกเปลี่ยนให้เป็นโปรแกรมเชิงเส้นปกติ (Ordinary linear programming) ดังนี้

Minimize θ_k

$$\text{Subject to } \sum_{r=1}^N \phi_r y_{ir} \geq y_{ik}, \quad i=1,2,\dots,m \quad (2)$$

$$\theta_k x_{jk} - \sum_{r=1}^N \phi_r x_{jr} \geq 0, \quad j=1,2,\dots,n, \quad \phi_r \geq 0 \quad (3)$$

ค่าประสิทธิภาพทางเทคนิค (Technical efficiency: θ_k) ที่ได้ต้องมีค่าอยู่ระหว่าง 0 ถึง 1 ส่วนโปรแกรมเชิงเส้นที่อธิบายในสมการเงื่อนไข (2) และ (3) นั้น จะต้องสมมติว่าเป็นผลได้ต่อขนาดคงที่ (Constant returns to scale: CRS) แต่อย่างไรก็ตามหากใส่ข้อจำกัดเพิ่มเติม เช่น ผลรวมของ ϕ_r จาก 1 ถึง N จะเท่ากับ 1 จะอนุญาตให้ผลได้ต่อขนาดมีการเปลี่ยนแปลงได้ (Variable returns to scale: VRS) แนวคิดการทำงานของ DEA ที่ถูกสร้างขึ้นจากปัจจัย 1 ตัว และผลผลิต 1 ตัว แสดงได้ดังภาพที่ 1

ที่มา: Stanton, 2002.

ภาพที่ 1 เส้นพรมแดน โอบล้อมข้อมูล (DEA frontier)

จากภาพที่ 1 ภายใต้ข้อสมมติ ผลได้ต่อขนาดคงที่ (CRS) เส้นพรมแดนที่ได้คือเส้น OC ในขณะที่ภายใต้ข้อสมมติผลได้ต่อขนาดมีการเปลี่ยนแปลงได้ (VRS) เส้นพรมแดนที่ได้ คือ เส้น MGBDEV ในการประมาณค่า ค่าประสิทธิภาพสำหรับหน่วยการตัดสินใจต่าง ๆ ได้มาจากการเปรียบเทียบระยะทาง (Euclidean distances) จากจุดบนเส้นพรมแดนกับแกน กับระยะห่างจากจุดที่อยู่ภายใต้เส้นพรมแดนกับแกน ยกตัวอย่างเช่น หน่วยการตัดสินใจ B และ D อยู่บนเส้นพรมแดน แสดงว่า หน่วยผลิตทั้งสองมีประสิทธิภาพ ในขณะที่ หน่วยการตัดสินใจ S และ T มีความไม่มีประสิทธิภาพอยู่ด้วย (ไม่ได้อยู่บนเส้นพรมแดน) พิจารณาที่หน่วยการตัดสินใจ S ซึ่งใช้ปัจจัยการผลิตในระดับเดียวกับ D แต่ให้ผลผลิตที่ต่ำกว่า และเมื่อเทียบหน่วยการตัดสินใจ S กับหน่วยการตัดสินใจ F หรือ G จะเห็นว่าผลผลิตที่ได้เท่ากัน แต่ S ใช้ปัจจัยการผลิตที่มากกว่า

จากมุมมองทางด้านเศรษฐศาสตร์ ประสิทธิภาพจะอยู่บนพื้นฐานของระยะทางที่สั้นที่สุด จาก S ไปยังจุดบนเส้นพรมแดน แต่อย่างไรก็ตาม วิธีการวัดรูปแบบนี้มีความยุ่งยากค่อนข้างมาก เนื่องจากเหตุผลทางด้านเทคนิค ดังนั้น การศึกษาส่วนใหญ่จึงมุ่งเน้นบนพื้นฐานของเป้าหมายทางด้านปัจจัยการผลิต (Input-oriented approach) หรือเป้าหมายทางด้านผลผลิต (Output-oriented approach) อย่างใดอย่างหนึ่ง (Stanton, 2002) ยกตัวอย่างเช่น สมมติการพิจารณาอยู่บนพื้นฐานของ

เส้นพรมแดนผลได้ต่อขนาดคงที่ (CRS frontier) วิธีการประมาณค่าประสิทธิภาพ (θ_s) โดยเน้นเป้าหมายทางด้านปัจจัยการผลิตสำหรับหน่วยการตัดสินใจ S คำนวณได้จาก อัตราส่วนของระยะทางระหว่าง KF ถึงระยะทางระหว่าง KS ซึ่งเป็นการวัดอัตราส่วนระดับของการใช้ปัจจัยการผลิตเมื่อได้ผลผลิตเท่ากัน ในทางตรงกันข้าม หากประมาณค่าโดยเน้นเป้าหมายทางด้านผลผลิต ค่าประสิทธิภาพสำหรับหน่วยการตัดสินใจ S (θ_s) คำนวณได้จาก อัตราส่วนของ AD/AS ดังนั้น หน่วยการตัดสินใจที่ไม่มีประสิทธิภาพ เช่น หน่วยการตัดสินใจ S จะให้ค่า θ_s ต่ำกว่า 1 และค่า ϕ_s ที่มากกว่า 1

สำหรับการเลือกตัวแปรที่ใช้ในการศึกษานั้น จะมีอิทธิพลต่อผลลัพธ์ที่ได้ค่อนข้างมาก จึงเกิดปัญหาขึ้นว่าจะเลือกปัจจัยอย่างไรจึงจะเหมาะสม เพราะการวัดต้นทุนหรือผลผลิตในสถาบันการเงินจึงค่อนข้างยากเพราะบริการทางการเงินจำนวนมากถูกผลิตและกำหนดราคาาร่วมกันเป็นกลุ่ม ด้วยเหตุนี้จากงานวิจัยที่ผ่านมาสามารถแบ่งวิธีการออกเป็น 3 วิธี ได้แก่ วิธีการด้านการผลิต (Production approach) วิธีการขั้นกลาง (Intermediation approach) และวิธีการสมัยใหม่ (Modern approach) (Frexias and Rochet, 1997) โดย 2 วิธีการแรกจะประยุกต์ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์จุลภาคแบบดั้งเดิมมาใช้และต้องระบุกิจกรรมของสถาบันการเงินเท่านั้น ในขณะที่วิธีการที่ 3 ใช้ทฤษฎีกลศาสตร์และระบุกิจกรรมเพียงบางส่วน

ภายใต้วิธีการด้านการผลิต (Production approach) ซึ่งคิดค้นโดย Benston (1965) สถาบันการเงินจะถูกมองว่าเป็นผู้ให้บริการแก่ลูกค้า ดังนั้นกลุ่มของปัจจัยการผลิตภายใต้วิธีการนี้คือ ตัวแปรทางกายภาพ เช่น แรงงาน วัสดุดิบ พื้นที่หรือระบบข้อมูลข่าวสาร เป็นต้น หรือต้นทุนที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยเหล่านี้ และผลผลิตที่ได้คือ การบริการที่ให้แก่ลูกค้า โดยวัดจากจำนวนและรูปแบบของการดำเนินงาน กระบวนการทางด้านเอกสารหรือการให้บริการพิเศษ เป็นต้น สำหรับวิธีการขั้นกลาง (Intermediation approach) สถาบันการเงินจะถูกมองเป็นแหล่งเงินทุนระหว่างผู้ออมและนักลงทุน สถาบันการเงินจะผลิตบริการขั้นกลางผ่านทาง การรับเงินฝากและการกู้เงินต่างๆ รวมถึงทรัพย์สินในรูปของดอกเบี้ยรับจากการกู้เงิน หลักทรัพย์ และการลงทุนอื่น ๆ ในวิธีการนี้ ปัจจัยการผลิตประกอบไปด้วยค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานและดอกเบี้ยจ่าย ในขณะที่เงินกู้และหลักทรัพย์หลักอื่น ๆ จะถูกนับเป็นผลผลิต แต่อย่างไรก็ตาม ในงานวิจัยจำนวนมากที่ผ่านมาส่วนใหญ่เกิดความขัดแย้งกันในเรื่องของตัวแปรเงินฝากที่สามารถถูกจัดให้อยู่ทั้งในด้านปัจจัยการผลิตและผลผลิต สำหรับวิธีการสมัยใหม่ (Modern approach) หรือเรียกอีกอย่างว่า วิธีการทางด้านการดำเนินงาน (Operating approach) จะพยายามหาผลรวมของความเสี่ยง ต้นทุน และคุณภาพของการให้บริการ มุมมองใหม่ของวิธีการนี้ที่แตกต่างจากวิธีการอื่น ๆ คือ คุณภาพสินทรัพย์ของสถาบัน

การเงิน และความน่าจะเป็นที่จะเกิดความล้มเหลวซึ่งแสดงออกมาในรูปของต้นทุน โดยการนำเสนอที่ดีที่สุดอยู่ในรูปแบบของวิธีการ CAMEL ซึ่งย่อมาจาก ความเพียงพอของเงินทุน (Capital adequacy) คุณภาพของสินทรัพย์ (Asset quality) การจัดการ (Management) รายรับ (Earnings) และสภาพคล่อง (Liquidity) ส่วนประกอบใน CAMEL ได้มาจากตารางทางการเงินของสถาบันการเงิน และถูกใช้เป็นตัวแปรในการวิเคราะห์การดำเนินงาน (Das and Ghosh, 2006) นอกจากนี้ วิธีการทางด้านการดำเนินงาน (Operating approach) จะมองว่าสถาบันการเงินเป็นหน่วยธุรกิจที่มีวัตถุประสงค์ในการสร้างรายได้จากต้นทุนรวม (Leightner and Lovell, 1998) ดังนั้น ปัจจัยการผลิตประกอบด้วย ค่าใช้จ่ายรวมทั้งหมด ทั้งดอกเบี้ยจ่ายและค่าใช้จ่ายในการดำเนินงาน ในขณะที่ผลผลิต ประกอบด้วย รายรับรวม ได้แก่ดอกเบี้ยรับ และรายรับที่ไม่ใช่ดอกเบี้ย

2) แนวความคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับกระบวนการกลุ่ม

2.1) แนวความคิดของนักจิตวิทยา

เกรกซ์ และคณะ ให้ความหมายของกลุ่มว่า กลุ่ม หมายถึง การที่มีคนที่มีพื้นฐานบางอย่างซึ่งจะนำไปสู่การกระทำร่วมกัน ซึ่งพื้นฐานดังกล่าวประกอบไปด้วย

(1) มีอุดมคติในการรวมกลุ่มร่วมกันคือมีความเชื่อคุณค่าและบรรทัดฐานซึ่งจะนำไปสู่การกระทำร่วมกัน

(2) มีสัมพันธภาพในกลุ่มอย่างมีอิสระและการแสดงพฤติกรรมของสมาชิกแต่ละคนจะมีอิทธิพลต่อกัน

นอกจากนี้ บรอดเบค อธิบายว่ากลุ่มคือ การรวมกันของปัจเจกบุคคลที่มีความเกี่ยวข้องซึ่งกันและกัน ความเกี่ยวข้องนั้นมีลักษณะที่แน่นอนกล่าวคือ สามารถเห็นได้และชนิดของความเกี่ยวข้องนั้นจะขึ้นอยู่กับหรือจะชี้ให้ทราบถึงชนิดของกลุ่มว่าเป็นครอบครัว ผู้ฟัง สหภาพแรงงานหรือฝูงชน

2.2) แนวคิดของนักสังคมวิทยา

เซอร์ฟ ให้ความหมายของ “กลุ่ม” ในฐานะที่กลุ่มเป็นหน่วยทางสังคมว่ากลุ่มจะต้องมีลักษณะ ดังนี้

(1) มีสมาชิกอยู่จำนวนหนึ่งซึ่งสมาชิกแต่ละคน จะต้องมืบทบาทอย่างใดอย่างหนึ่งโดยเฉพาะภายในช่วงระยะเวลาที่กำหนดเอาไว้ไม่มากนักน้อย กล่าวคือจะมีการพึ่งพาอาศัยกันหรือมีความสัมพันธ์กันระหว่างสมาชิกในกลุ่ม

(2) มีค่านิยมและบรรทัดฐานที่แสดงออกมาได้อย่างแน่นอน ซึ่งค่านิยมและบรรทัดฐานนี้จะเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ความรู้สึกนึกคิด แรงบันดาลใจ และวัตถุประสงค์

ในการรวมกลุ่มของสมาชิกหรือผลต่อผลสำเร็จของกลุ่มหรือเป็นเครื่องกำหนดสิ่งที่พึงปรารถนาของกลุ่ม

2.3) ทฤษฎีสถานาม (field theory) ของ เคิร์ท เลวิน

ทฤษฎีนี้มีแนวความคิดที่สำคัญสรุปได้ดังนี้

- (1) พฤติกรรมจะเป็นผลมาจากพลังความสัมพันธ์ของสมาชิกในกลุ่ม
- (2) โครงสร้างของกลุ่ม จะเกิดจากการรวมกลุ่มของบุคคลที่มีลักษณะแตกต่างกัน
- (3) การรวมกลุ่มแต่ละครั้ง จะต้องมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในกลุ่มโดยเป็นปฏิสัมพันธ์ในรูปการกระทำ (act) ความรู้สึก (feel) และความคิด (think)
- (4) องค์ประกอบต่าง ๆ จะก่อให้เกิด โครงสร้างของกลุ่ม แต่ละครั้งซึ่งมีลักษณะแตกต่างกันออกไปตามลักษณะของสมาชิกในกลุ่ม
- (5) สมาชิกในกลุ่มจะมีการปรับตัวเข้าหากัน และพยายามช่วยกันทำงานซึ่งการที่บุคคลพยายามปรับบุคลิกภาพของคนที่มีแตกต่างกันนี้จะก่อให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และทำให้เกิดพลังหรือแรงผลักดันของกลุ่มที่ทำให้การทำงานเป็นไปได้ด้วยดี

2.4) ทฤษฎีปฏิสัมพันธ์ (interaction theory) ของ เบสส์ โอมาน และไวท์

แนวความคิดพื้นฐานของทฤษฎีนี้คือ

- (1) กลุ่มจะมีความสัมพันธ์ โดยการกระทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง (activity)
- (2) ปฏิสัมพันธ์จะเป็นปฏิสัมพันธ์ทุก ๆ ด้านคือปฏิสัมพันธ์ทางร่างกาย (physical interaction) ปฏิสัมพันธ์ทางวาจา (verbal interaction) และปฏิสัมพันธ์ทางจิตใจ (emotion interaction)
- (3) กิจกรรมต่างๆที่กระทำผ่านการมีปฏิสัมพันธ์นี้จะก่อให้เกิดอารมณ์ความรู้สึก (sentiment) ขึ้น

2.5) ทฤษฎีระบบ (system theory)

ทฤษฎีนี้มีแนวคิดที่สำคัญคือ

- (1) กลุ่มจะประกอบด้วย โครงสร้างหรือระบบซึ่งจะมีการแสดงบทบาทและการกำหนดตำแหน่งหน้าที่ของสมาชิกอันถือว่าการลงทุน (input) เพื่อให้ได้ผลลัพธ์ (output) อย่างใดอย่างหนึ่ง
- (2) การแสดงบทบาทตำแหน่งและหน้าที่ของสมาชิกจะกระทำได้โดยการสื่อสารระหว่างกัน (communication) และจากการเปิดตัวเองในกลุ่ม (open system)

2.6) ทฤษฎีสังคมมิติ (social metric orientation) ของโมเรโน

ทฤษฎีนี้มีแนวคิดที่สำคัญดังต่อไปนี้

(1) การกระทำและจริยธรรม หรือขอบเขตการกระทำของกลุ่มจะเกิดความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในกลุ่มซึ่งจะศึกษาได้โดยให้สมาชิกเลือกสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างกัน (interpersonal choice)

(2) เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาความสัมพันธ์คือการแสดงบทบาทจำลอง (role playing) หรือใช้เครื่องมือวัดการเลือกทางสังคม (social metric test)

2.7) ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ (psychoanalytic orientation) ของซิกมันด์ ฟรอยด์

ทฤษฎีนี้มีแนวคิดที่สำคัญคือ

(1) เมื่อบุคคลอยู่รวมกันเป็นกลุ่มจะต้องอาศัยความ จูงใจ (motivation process) ซึ่งอาจเป็นรางวัลหรือผลจากการทำงานในกลุ่ม

(2) ในการรวมกลุ่มบุคคลจะมีโอกาสแสดงตนอย่างเปิดเผยหรือพยายามป้องกันปิดบังตนเอง โดยวิธีต่าง ๆ (defense mechanism) การใช้แนวคิดนี้ในการวิเคราะห์กลุ่มโดยให้บุคคลแสดงออกตามความเป็นจริง โดยใช้วิธีการบำบัดทางจิต (therapy) ก็จะช่วยให้สมาชิกในกลุ่มเกิดความเข้าใจในตนเองและผู้อื่น ได้ดียิ่งขึ้น

ดังนั้น ความหมายของกลุ่มตามแนวความคิดนี้ก็คือ การรวมตัวของบุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป ที่มีบรรทัดฐาน (norm) สถานภาพ (status) และบทบาท (role) ที่เหมือนและใกล้เคียงกัน โดยมีปฏิสัมพันธ์นามธรรม (abstract interaction) และปฏิสัมพันธ์รูปธรรม (concrete interaction) ระหว่างกันอันนำไปสู่พลังอำนาจและแรงเสริมโดยรวม ที่มีทิศทางตามวัตถุประสงค์และพฤติกรรมที่กำหนดเป็นข้อตกลงระหว่างกัน

3) แนวคิดเกี่ยวกับความเป็นชุมชน

3.1) ประเวศ วชิ

“ชุมชนมีหลายแบบ ไม่จำเป็นต้องหมายถึงกลุ่มคนใหญ่มาอยู่รวมกันภายในอาณาบริเวณเดียวกัน แต่อยู่ที่การที่คนกลุ่มหนึ่งมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน”

3.2) Kemp

“ความเป็นชุมชนไม่ได้จำกัดเฉพาะในเขตหมู่บ้าน แต่หากหมายถึงเครือข่ายของความสัมพันธ์ที่กว้าง”

3.3) อานันท์ กาญจนพันธุ์

“ความเป็นชุมชน หมายถึง การมีส่วนร่วมของกลุ่มคนในการจัดการทรัพยากร ภายใต้อาณัติสัมพันธ์ระหว่างชุมชนและรัฐ”

4) แนวคิดเกี่ยวข้องกับความปลอดภัยของชุมชน

4.1) กาญจนา แก้วเทพ

“ในหมู่บ้านที่เผชิญปัญหาเศรษฐกิจ สังคมและธรรมชาติ มักจะมีกลุ่มชาวบ้านกลุ่มหนึ่งออกมารวมตัวกันเพื่อพยายามสรรพกำลังต่างๆ ทั้งจากภายในหมู่บ้านหรือต่างท้องถิ่น เพื่อทำการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น โดยอาศัยแนวทางของการพึ่งพิงตนเอง การมีกลุ่มเช่นนี้ทำให้ชุมชนสามารถดำรงอยู่ได้”

4.2) อนุชาติ พวงสำลี

“การที่ผู้คนหันหน้ามารวมกันเพื่อเผชิญกับปัญหา ด้วยความตั้งใจในเป้าหมายเดียวกัน บ่มทำให้ชุมชนดังกล่าวเข้มแข็งและเป็นสังคมที่มีคุณภาพ ซึ่งแตกต่างจากการสร้างภาพลวงตาโดยการสร้างกิจกรรมพัฒนาโดยมีผู้เข้าร่วมมากมาย สุดท้ายกลายเป็น เฮอร์โกลา”

4.3 Goldsmith

“องค์กรชุมชนหรือองค์กรประชาชนถือเป็นกลไกที่สำคัญยิ่งในกระบวนการสร้างชุมชนให้เข้มแข็งและมีคุณภาพ เพราะองค์กรชุมชนเป็นฐานการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชน”

4.4) สมพันธ์ เตชะอธิกและคณะ

ได้ให้ความหมายขององค์กรชุมชนไว้หลากหลายเช่น

(1) องค์กรชุมชนในความหมายของการรวมตัวกันทำกิจกรรมในหมู่บ้าน เช่น กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มผู้ปลูกผักปลอดสารพิษ เป็นต้น

(2) องค์กรชุมชนในความหมายของการประสานกิจกรรมที่เหมือนกันในต่างหมู่บ้าน ในลักษณะเครือข่าย เช่น เครือข่ายกลุ่มผู้ปลูกผักปลอดสารพิษ เป็นต้น

(3) องค์กรชาวบ้านในความหมายของการต่อรองกับนโยบายของรัฐ เช่น สหประชาเกษตรกรรายย่อย เป็นต้น

5) แนวคิดอื่นๆเกี่ยวกับการศึกษาวิจัยชุมชน

แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาชุมชนอื่นๆ นอกจากแนวคิดเชิงระบบยังมีอีกหลายแนวคิด ซึ่งนักศึกษาย่อมหาอ่านได้จากหนังสือ และตำรา ตลอดจนบทความด้านการพัฒนาชุมชน ตัวอย่างของแนวคิดเรื่องการศึกษาชุมชนและการวิเคราะห์ชุมชนที่นำเสนอต่อไปนี้ (สนธยา พลศรี : 2545)

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาชุมชนและชุมชนศึกษา

การศึกษาชุมชน (Community study) หมายถึง การสำรวจและศึกษาวิเคราะห์ความจริงในข้อมูลต่างๆของชุมชน ทั้งในด้านสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง ปัญหาและความต้องการของประชาชนในชุมชน เพื่อนำมาใช้เป็นแนวทาง ในการพัฒนาชุมชนต่อไป

1) ประเภทของการศึกษาชุมชน

การศึกษาชุมชนอาจแบ่งออกได้ 2 ประเภท คือ

(1) การศึกษาเฉพาะด้าน (Topical community study) เป็นการศึกษาชุมชนในด้านใดด้านหนึ่ง หรือเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เท่านั้น เช่น สุขภาพอนามัย การศึกษา การเกษตร ศาสนา ระบบเครือญาติ เป็นต้น

(2) การศึกษาทั่วไป (General Community Study) เป็นการศึกษาชุมชนอย่างกว้างขวางหรือหลายๆด้านพร้อมๆกัน (सानิตย์ บุญชู, 2525:2)

2) ความมุ่งหมายของการศึกษาชุมชน

การศึกษาชุมชนมีความหมายดังต่อไปนี้

- (1) เพื่อทราบข้อมูลพื้นฐานต่างๆของชุมชน
- (2) เพื่อทราบปัญหาต่างๆที่มีอยู่ในชุมชน
- (3) เพื่อทราบความต้องการต่างๆของประชาชนในชุมชน
- (4) เพื่อทราบถึงความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนในชุมชน และความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนในชุมชนกับหน่วยงาน องค์กรต่างๆ ทั้งในและกับภายนอกชุมชน
- (5) เพื่อทราบถึงความเชื่อ ค่านิยม เจตคติ ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมต่างๆของประชาในชุมชน
- (6) เพื่อทราบถึงศักยภาพหรือขีดความสามารถของชุมชน เช่น ผู้นำกลุ่มองค์กรสถาบันต่างๆ ทรัพยากรทั้งที่เป็นคนและวัตถุ เป็นต้น

3) วิธีการศึกษาชุมชน

การศึกษาชุมชนมีวิธีการศึกษาหลายวิธี วิธีการซึ่งเป็นที่นิยมโดยทั่วไป มีดังต่อไปนี้

(1) การสังเกต (Observation) การสังเกตเป็นการศึกษาชุมชนเพื่อทราบถึงข้อมูลเบื้องต้นโดยตรงของชุมชน ด้วยการบันทึกสภาวะการณ์ที่เป็นจริงตามเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในขณะนั้นหรือรวบรวมเอาเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นโดยบังเอิญมาบันทึกไว้เป็นข้อมูลเบื้องต้น อีกด้วย อาจจะโดยใช้วิธีการสังเกตแบบง่ายๆ โดยผู้สังเกตไม่เข้าไปมีส่วนร่วมในสภาวะการณ์ (Non-participant Observation) หรือผู้สังเกตเข้าไปมีส่วนร่วมในสภาวะการณ์ ก็ได้ (participant Observation) ในการสังเกตชุมชน อาจใช้เครื่องมือหรืออุปกรณ์ต่างๆช่วยในการสังเกตด้วยก็ได้ เช่น สมุดบันทึกประจำวัน ภาพถ่าย แผนที่ เป็นต้น

(2) การสัมภาษณ์ (Interview) การสัมภาษณ์เป็นกระบวนการสื่อสารระหว่างบุคคลด้วยการพบปะกับผู้ให้ข้อมูลโดยตรง ซึ่งอาจจะโดยการใช้คำพูด ท่าทาง ลักษณะ และความรู้สึกที่แสดงออกได้ เป็นวิธีการที่เหมาะสมในการศึกษาชุมชนจากเด็กๆ และผู้ไม่รู้หนังสือมาก โดยทั่วไปการสัมภาษณ์มี 3 รูปแบบ คือ การสัมภาษณ์เป็นรายบุคคลหรือรายกลุ่ม (Individual or Grouped Interview) การสัมภาษณ์แบบมาตรฐาน (Standardized or Structured Interview) ซึ่งกำหนดคำถามไว้อย่างแน่นนอนล่วงหน้า และการสัมภาษณ์แบบไม่มีคำถามที่แน่นนอน (Unstructured Interview) ในการสัมภาษณ์ที่ดึ้นนั้น ผู้สัมภาษณ์ต้องเตรียมการล่วงหน้า ทั้งความรู้ในเรื่องที่จะถาม การเลือกและเตรียมผู้ที่จะให้สัมภาษณ์คำถามและภาษาที่ใช้บรรยากาศในขณะที่สัมภาษณ์ เป็นต้น ข้อจำกัดของการสัมภาษณ์ก็คือสิ้นเปลืองค่าใช้จ่าย แรงงานและเวลามาก ผู้ศึกษามีความยุ่งยากในการเตรียมการ เกิดอคติหรือ ลำเอียงได้ง่ายและถ้าใช้ผู้สัมภาษณ์หลายๆคนแล้ว จะควบคุมให้อยู่ในมาตรฐานเดียวกัน ได้ยาก

(3) การใช้แบบสัมภาษณ์ (Questionnaire) แบบสอบถามเป็นคำถามหรือชุดของคำถามซึ่งสร้างขึ้นอย่างมีกฎเกณฑ์ เพื่อให้รวบรวมข้อมูลต่างๆ ที่ต้องการ ซึ่งผู้ศึกษาอาจศึกษาด้วยตัวเอง หรือให้คนอื่น ไปศึกษาแทนหรือส่งแบบสอบถามไปให้ตอบก็ได้ ดังนั้น การศึกษาชุมชนโดยใช้วิธีตอบแบบสอบถาม จึงใช้กับคนที่อ่านหนังสือออกและเขียนหนังสือได้เท่านั้น อาจเป็นแบบสอบถามแบบปลายปิด (Closed Ended Question) คือ ให้คำถามตามที่กำหนดคำตอบไว้ให้ตอบไว้ให้เลือกเท่านั้นหรืออาจจะเป็นคำถามปลายเปิด (Open Ended Question) คือเปิดโอกาสให้ผู้ตอบได้ตอบคำเองโดยอิสระได้ ถ้าต้องการทราบเจตคติหรือความคิดเห็นเป็นสำคัญ ในการใช้แบบสอบถามเพื่อทำการศึกษาชุมชนนั้น ข้อที่ควรระวังเป็นอย่างยิ่งคือ การสร้างแบบสอบถาม ซึ่งต้องให้ถูกต้องตามหลักวิชาการ และครอบคลุมในสิ่งที่จะศึกษาทั้งหมดเนื่องจากผู้ทำการศึกษาชุมชนอาจจะไม่มีโอกาสได้พบกับกลุ่มประชากรที่ศึกษาได้เสียก็ได้

(4) การศึกษาจากผู้รู้และแหล่งวิชาการต่างๆทั้งเป็นบุคคล เช่น นักวิชาการ หรือผู้ที่มีความรู้ ผู้ที่เกี่ยวข้องในเรื่องนั้นๆ และจากเอกสารข้อมูลต่างๆที่หน่วยราชการต่างๆ ได้

ศึกษาไว้แล้ว เช่นรายงานผลการศึกษาวิชาเรื่องนั้นๆ ผลการสำรวจ ข้อมูลของหน่วยราชการต่างๆ เป็นต้น

(5) การสำรวจ (Surveys) เป็นการศึกษาชุมชนโดยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ เข้าช่วยและอย่างมีระบบ ซึ่งอาจใช้วิธีอื่น ๆ ร่วมกัน เช่น การทำแผนที่ การถ่ายรูป การสัมภาษณ์ การบันทึก การสืบประวัติ การชูดค้น โบราณคดี เป็นต้น

(6) การวิจัย (Research) การวิจัยเป็นการค้นหาความรู้ ความจริงที่เชื่อถือได้ โดยใช้วิธีการที่เป็นระบบแบบแผนทางวิทยาศาสตร์ เพื่ออธิบายความรู้ ความจริง ที่ทำการศึกษานั้น และนำผลที่ได้ไปสร้างกฎเกณฑ์ทฤษฎีต่างๆ เพื่อนำไปใช้ในการอ้างอิง และเป็นการทำให้สามารถทำนายและควบคุมการเกิดปรากฏการณ์ต่างๆ ได้ การวิจัยมีขั้นตอน ดำเนินงานเป็นลำดับ คือ

- 6.1) การเลือกหัวข้อปัญหา
- 6.2) การศึกษาค้นคว้าทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง
- 6.3) การให้คำจำกัดความปัญหาที่ศึกษา
- 6.4) การสร้างสมมติฐานในการศึกษา
- 6.5) การพิจารณาขัดเกลาปัญหาและสมมติฐาน
- 6.6) การพิจารณาแหล่งที่มาของข้อมูล
- 6.7) การวางรูปแบบการวิจัย
- 6.8) การสร้างเครื่องมือในการวิจัย
- 6.9) การทดลองและตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ
- 6.10) การเลือกกลุ่มตัวอย่างและขนาดของตัวอย่าง
- 6.11) การเก็บรวบรวมข้อมูล
- 6.12) การจัดกระทำข้อมูล
- 6.13) การเขียนรายงานการวิจัย
- 6.14) การเผยแพร่ผลวิจัย

การจะเลือกวิธีใดไปใช้ในการศึกษาชุมชนนั้น ต้องพิจารณาให้เหมาะสมกับวัตถุประสงค์ กลุ่มคนที่ทำการศึกษาและข้อมูลที่ต้องการ จึงไม่สามารถกำหนดได้ว่าวิธีการใดเป็นวิธีที่ดีที่สุดในการศึกษาชุมชน

4) หลักในการศึกษาชุมชน

ทองคูณ หงส์พันธุ์ (ม.ป.ป. : 107) ได้เสนอหลักการชุมชนไว้ 5 ประการ

ดังนี้

- (1) ต้องศึกษาต่อเนื่องกันไปตลอดเวลา
- (2) ใช้วิธีการหลายๆวิธี และการทดลองทำหลายๆครั้ง
- (3) ใช้วิธีวิทยาศาสตร์ โดยเริ่มจากการตั้งจุดมุ่งหมาย การวางโครงการ การลงมือกระทำและการประเมินผล ตามลำดับ
- (4) ใช้หลักฐาน วัสดุ อุปกรณ์ อย่างเพียงพอ และใช้อุเบกขาในการพิจารณา
- (5) สร้างความรู้สึกรักและความสัมพันธ์อันดีต่อผู้ที่ศึกษา เพราะมีโอกาสได้ข้อมูลที่แท้จริงมากขึ้น

ขั้นตอนที่ 2 การวิเคราะห์ปัญหาชุมชน

การพัฒนาชุมชนโดยแท้จริงแล้วก็คือ การแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนนั่นเอง ดังนั้น การวิเคราะห์ปัญหาชุมชนจึงเป็นขั้นตอนที่ต้องดำเนินการต่อเนื่องจากการศึกษาชุมชน ดังนี้

- 1) ประเภทของปัญหาชุมชน ปัญหาต่างๆในชุมชนนั้นมีมากมายหลายปัญหา แต่อาจจะจำแนกตามลักษณะของปัญหาได้ 5 ประเภท คือ
  - (1) ปัญหาด้านเศรษฐกิจ เช่น ความยากจน ขาดเงินทุน ผลผลิตมากกว่า เป็นต้น
  - (2) ปัญหาด้านสังคม เช่น การเพิ่มของประชากรมาก ค่อยการศึกษา เป็นต้น
  - (3) ปัญหาด้านวัฒนธรรม เช่น วัตถุนิยม การรับวัฒนธรรมตะวันตกมากเกินไป เป็นต้น
  - (4) ปัญหาด้านการเมืองการปกครอง เช่น การซื้อสิทธิ์ขายเสียง การไม่มีส่วนร่วมทางการเมือง เป็นต้น
  - (5) ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติถูกทำลาย

2) ระดับของปัญหาชุมชน ปัญหาต่างๆในชุมชนนั้น อาจจะจัดลำดับความรุนแรงหรือความจำเป็นเร่งด่วนได้ 3 ระดับ คือ

- (1) ปัญหาที่เกิดจากความต้องการที่แท้จริง (Felt needs) เป็นสิ่งที่ชาวบ้านรู้สึกว่ามีภาวะเดือดร้อนมากที่สุด ต้องขจัดให้หมดไป ควรเริ่มแก้ไขปัญหาที่มาจากความต้องการที่แท้จริงของชุมชนก่อน
- (2) ปัญหาที่เกิดจากความต้องการที่มีความรุนแรงน้อยมาก (Unfelt Needs) เป็นปัญหาซึ่งเกิดจากความต้องการของชุมชนที่อาจจะรู้สึกว่าเป็นข้อขัดข้องเดือดร้อนบ้าง แต่ยังไม่

เห็นถึงความจำเป็น ที่จะทำการแก้ไขได้ทันทีทันใด ต้องให้การศึกษา แนะนำให้เห็นถึงคุณและโทษของสิ่งเหล่านั้น จนประชาชนยอมรับว่าเป็นความต้องการที่จำเป็นที่สุดก่อน จึงจะได้รับความร่วมมือในการพัฒนาเป็นอย่างดี

(3) ปัญหาที่เกิดจากความต้องการที่ประชาชนไม่รู้สึกรู้สึกร้อน (Unaware Needs) เป็นปัญหาที่ประชาชนประสพอยู่ แต่ไม่รู้ว่าเป็นปัญหาและควรแก้ไข ต้องให้การศึกษา แนะนำอย่างมาก ต้องอดทนและใช้เวลานาน จึงสามารถทำให้ประชาชนยอมรับว่าเป็นปัญหาและร่วมกันขจัดให้หมดไป (พัฒน์ สุจันง และคนอื่นๆ, 2524:71)

3) ขั้นตอนของการวิเคราะห์ปัญหาชุมชน ในการวิเคราะห์ปัญหาของชุมชน อาจมีขั้นตอนในการวิเคราะห์ที่สำคัญ 3 ขั้นตอน คือ การค้นหาปัญหาที่แท้จริง การค้นหาสาเหตุของปัญหาและการแสวงหาแนวทางแก้ไขปัญหา

(1) การค้นหาปัญหาที่แท้จริงของชุมชน ในขั้นตอนของการวิเคราะห์ปัญหาชุมชนนั้น เมื่อพบปัญหาแล้วจะต้องนำมาวิเคราะห์อย่างละเอียดอีกครั้งหนึ่งว่าเป็นปัญหาที่แท้จริง ก่อให้เกิดความเดือดร้อนหรือความไม่สะดวกสบายให้แก่ชุมชนหรือไม่ เพราะปัญหาที่แท้จริงจะต้องเป็นข้อเดือดร้อนที่ชุมชนส่วนรวมประสพอยู่จริงๆและมีความเห็นพ้องกันว่ามีความจำเป็นที่จะต้องช่วยกันแก้ไขหรือกำจัดให้หมดไปนั่นเอง การค้นหาปัญหาที่แท้จริงของชุมชน อาจดำเนินการได้ โดยใช้หลักเกณฑ์ช่วยในการพิจารณา ซึ่งมี 4 หลักเกณฑ์ คือ

- ความร้ายแรงเร่งด่วน กล่าวคือ เป็นปัญหาที่อยู่ในสภาพหนัก มีผลเสียร้ายแรงและเป็นอันตราย ต้องแก้ไขโดยรีบด่วน
- ผลกระทบต่อคนส่วนมาก ปัญหาที่แท้จริงจะต้องเป็นปัญหาที่สร้างความเดือดร้อนให้กับคนในชุมชนเป็นจำนวนมาก ไม่ใช่เพียงไม่กี่คนเท่านั้น
- การยอมรับของชุมชน ปัญหาที่แท้จริงจะต้องเป็นที่ยอมรับของคนส่วนมากว่าเป็นปัญหาของชุมชน ต่างตระหนักว่าต้องร่วมกันแก้ไขให้หมดสิ้นไป
- ผลเสียหายในอนาคต ปัญหาที่แท้จริงเป็นปัญหาซึ่งถ้าปล่อยไว้ โดยไม่ทำการแก้ไขแล้ว จะมีผลกระทบทำให้เกิดความเสียหายต่อชุมชนในอนาคตเป็นอย่างมาก

การใช้ข้อมูลตัวชี้วัด เป็นการนำข้อมูลตัวเลข ซึ่งเป็นสถิติต่างๆมาเปรียบเทียบสถานะปัญหา กับสถานะปกติ ซึ่งอาจจะแสดงเป็นอัตราส่วนร้อยละ สัดส่วน หรือแสดงเป็นปริมาณ ตัวเลข หรืออาจใช้เกณฑ์ความจำเป็นพื้นฐาน (จ.ป.ฐ) เป็นข้อมูลชี้วัด เป็นต้น มีแนวทางบางประการในการพิจารณา ดังนี้

I. ต้องวิเคราะห์ด้วยความเป็นกลางและมองการณ์ไกล คือ ปราศจากอคติ และลำเอียง

II. ต้องระบุปัญหาที่จะทำการศึกษาวิเคราะห์ให้ชัดเจน ไม่กว้างเกินไปเพื่อความสะดวกในการวิเคราะห์และวางแผนแก้ปัญหาต่อไป

III. การค้นหาและระบุปัจจัยที่เป็นสาเหตุทำให้เกิดปัญหานั้นๆขึ้น และมองเห็นสาเหตุได้อย่างชัดเจน

IV. การค้นหาปัจจัยที่ซ่อนเร้น เป็นขั้นตอนที่สำคัญที่สุด ซึ่งจะต้องนำเอาทฤษฎีทางสังคมศาสตร์ เช่น สังคมวิทยา จิตวิทยา มานุษยวิทยา เศรษฐศาสตร์ รัฐศาสตร์ เป็นต้น มาใช้เป็นแนวทางในการค้นหาปัจจัยดังกล่าว

V. การวิเคราะห์ระบบ (Systemic Analysis) ปัญหาของชุมชนมีมากมายหลายปัญหา แต่ละปัญหามีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน บางปัญหาจะแก้ไขได้ต่อเมื่อ ได้แก้ปัญหาคู่ก่อนแล้ว และบางปัญหาเมื่อแก้ไขแล้วอาจก่อให้เกิดปัญหาอื่น ๆ ตามมา ดังนั้น จึงต้องทำการวิเคราะห์ปัญหาที่เกิดขึ้นทั้งระบบ ไม่ใช่วิเคราะห์เพียงส่วนใดส่วนหนึ่งหรือปัญหาใดปัญหาหนึ่งเท่านั้น

(2) การค้นหาสาเหตุของปัญหาชุมชน นอกจากการค้นหาปัญหาที่แท้จริงของชุมชนที่กล่าวมาแล้ว ในขั้นตอนการวิเคราะห์ปัญหาของชุมชน ต้องทำการศึกษาวิเคราะห์เพื่อหาสาเหตุของการเกิดปัญหาชุมชนเหล่านั้นอีกด้วย ซึ่งการหาสาเหตุของปัญหาชุมชน อาจจะกระทำได้ดังนี้

- การพิจารณาเป็นลำดับแรกว่าสิ่งที่เป็นปัญหานั้นมีสภาพอย่างไร จึงทำให้เกิดปัญหานั้นๆขึ้นมา
- การพยายามค้นหาสาเหตุของปัญหาให้ได้ครบถ้วนทุกแง่มุม
- การพิจารณาเพื่อหาว่าสาเหตุต่างๆที่ค้นหามาได้นี้ อะไรเป็นสาเหตุที่แท้จริงที่ทำให้เกิดปัญหาขึ้น
- การสืบสาวจากผลของปัญหาที่เกิดขึ้นลงไปจนถึงต้นตอของปัญหาที่แท้จริง (กรมการพัฒนาชุมชน, 2526: 81)

(3) การแสวงหาแนวทางแก้ไขปัญหาชุมชน เมื่อสามารถค้นพบปัญหาของชุมชน และสาเหตุของการเกิดปัญหาเหล่านั้นแล้ว ขั้นตอนสุดท้ายของการวิเคราะห์ปัญหาของ

ชุมชน ก็คือ การแสวงหาแนวทางเพื่อที่จะแก้ไขปัญหาเหล่านั้นให้หมดไป ซึ่งสามารถดำเนินการได้ดังต่อไปนี้

- การศึกษารายละเอียดต่างๆของปัญหาอย่างรอบคอบ เช่น สาเหตุอุปสรรคในการแก้ไขปัญหาข้อมูลต่างๆเกี่ยวกับชุมชน ปัจจัยที่สนับสนุนในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชน เป็นต้น

- นำปัญหาที่สามารถค้นหาสาเหตุที่แท้จริงได้แล้ว มาพิจารณาแนวทางแก้ไขบางสาเหตุอาจมีวิธีแก้ไขได้หลายแนวทาง

- พยายามค้นหาวิธีแก้ไขปัญหาจากสาเหตุที่ทำให้ได้หลายๆวิธี

- มีความเป็นไปได้และสอดคล้องกับสภาพพื้นฐานของชุมชน (จิรพรธม กาญจนจิตรรา, 2523: 306)

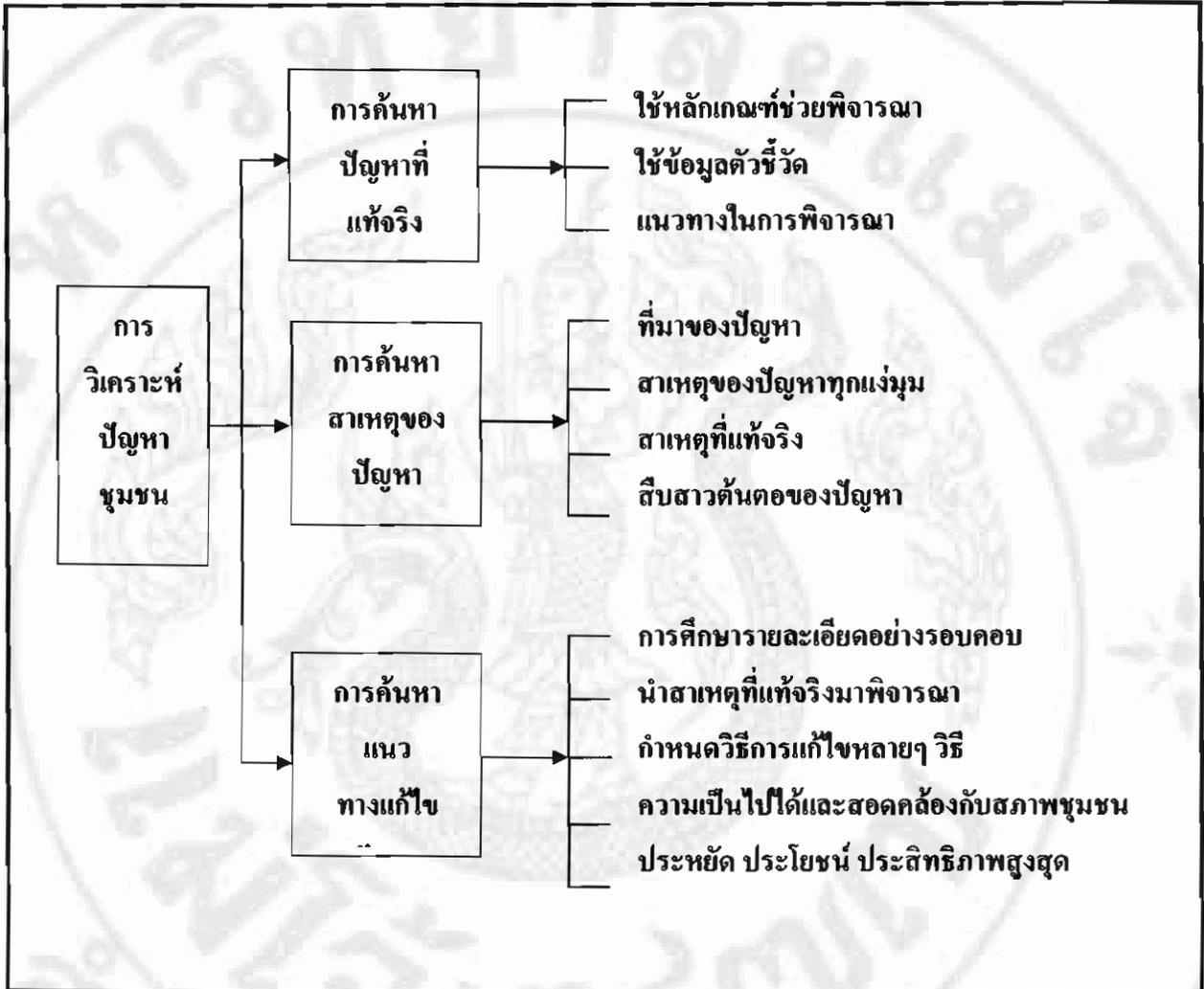
- พิจารณาคัดเลือกวิธีการแก้ไขปัญหาที่ประหยัด มีประโยชน์ มีประสิทธิภาพมากที่สุด และใช้ระยะเวลาสั้นที่สุดจากวิธีการแก้ไขปัญหาของชุมชน 3 วิธีใหญ่ๆ คือ

- ก) การแก้ไขปัญหาโดยประชาชนในชุมชนเอง ถ้าปัญหานั้น ประชาชนมีขีดความสามารถที่จะดำเนินการแก้ไขได้เอง โดยไม่ต้องขอความช่วยเหลือจากภายนอกชุมชน

- ข) การแก้ไขปัญหาโดยความร่วมมือกันระหว่างประชาชนในชุมชนกับบุคคลหรือองค์กรภายนอกชุมชน โดยส่วนใดที่ประชาชนในชุมชนสามารถดำเนินการแก้ไขได้เองก็ดำเนินการไป บุคคลหรือองค์กรภายนอกจะเข้ามาดำเนินการ ในส่วนที่เกินขีดความสามารถของประชาชนในชุมชนเท่านั้น

- ค) การแก้ไขปัญหาโดยบุคคลหรือองค์กรภายนอกชุมชน ถ้าเป็นปัญหาที่ใหญ่และยุ่งยากในการแก้ไขปัญหา ใช้งบประมาณมาก ซึ่งเกินขีดความสามารถของประชาชนในชุมชนที่จะแก้ไขได้ด้วยตนเอง (ยิววัฒน์ วุฒิเมธี , 2534: 210)

ขั้นตอนของการวิเคราะห์ปัญหาชุมชน สรุปได้ดังแผนภาพ 2

แผนภาพ 2 ขั้นตอนของการวิเคราะห์ปัญหาชุมชน

4) ประโยชน์ของการวิเคราะห์ปัญหาชุมชน การวิเคราะห์ปัญหาชุมชน มีประโยชน์หลายประการ ดังนี้

(1) เป็นแนวทางในการพิจารณาแก้ไขปัญหาแต่ละปัญหา ตามขีดความสามารถของชุมชน

(2) ทำให้ทราบว่าปัญหาใดแก้ไขได้ง่าย ปัญหาใดแก้ไขได้ยาก สามารถเลือกดำเนินการได้ก่อนหลังตามลำดับ หรือปัญหาใดสามารถแก้ไขพร้อมๆ กันได้ดำเนินการไปพร้อมๆ กัน

(3) เป็นการเตรียมการสำหรับการแก้ไขปัญหาไว้ล่วงหน้า ทำให้การดำเนินการแก้ไขปัญหาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

(4) เป็นประโยชน์ต่อการวางแผนพัฒนาชุมชนอย่างแท้จริง เพราะการวิเคราะห์ปัญหาชุมชนนั้น เป็นการเชื่อมโยงปัญหาทั้งหมดเอาไว้ในทุกแง่มุม

5) เทคนิคการศึกษาและการวิเคราะห์ปัญหาชุมชน

เทคนิคการศึกษาชุมชนและวิเคราะห์ปัญหาชุมชนเป็นขั้นตอนของกระบวนการพัฒนาชุมชนที่มีลำดับต่อเนื่องกัน จึงสามารถนำเทคนิควิธีการมาใช้ร่วมกันได้ เทคนิควิธีดังกล่าวมีหลายเทคนิควิธี ซึ่ง ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ (2543: 76 - 91) ได้สรุปสาระสำคัญโดยสังเขป ดังต่อไปนี้

(1) การประเมินสถานะชนบทแบบมีส่วนร่วม (Participatory Rural Appraisal หรือ PRA) การประเมินแบบมีส่วนร่วม เป็นเทคนิคการศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาชุมชนที่เกิดจากแนวความคิดที่ว่า การศึกษาชุมชน คือ สิ่งที่ชุมชนควรกระทำเอง เพราะยังมีเรื่องที่ยังคนในชุมชน ไม่รู้ไม่เข้าใจและไม่ตระหนักถึงอีกหลายประการ ทำให้ไม่สามารถหาแนวทางป้องกันแก้ไขปัญหาเหล่านั้นได้ ซึ่งสอดคล้องกับหลักการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนที่กล่าวมาแล้ว ลักษณะสำคัญของการประเมินสถานะชนบทแบบมีส่วนร่วม การประเมินสถานะชนบทแบบมีส่วนร่วมมีลักษณะที่สำคัญ ดังนี้

ก) เป็นการศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาชุมชนที่คนในชุมชนทุกกลุ่มทุกเพศ ทุกวัย ทุกฐานะ และกลุ่มคนที่ด้อยโอกาสเข้าร่วมในรูปแบบของกระบวนการเสวนากลุ่ม ซึ่งบรรยากาศเรียบง่ายเป็นกันเอง สะดวกสบายในการเสวนา

ข) นักพัฒนาชุมชนต้องไม่เป็นประธานหรือผู้นำแต่มีบทบาทเป็นเพียงผู้อำนวยความสะดวกในกระบวนการเสวนาเรียนรู้ (Facilitator) กระตุ้นให้คนในชุมชนที่มีคุณสมบัติเหมาะสมเข้าร่วมกระบวนการ ต้องอยู่ร่วมตั้งแต่ต้นจนจบกระบวนการและสร้างความเชื่อมั่นในเรื่องการไม่มีเจตนาแอบแฝงที่จะแสวงหาผลประโยชน์จากชุมชน

ค) มีวัตถุประสงค์เพื่อผลประโยชน์ของชุมชนและให้บุคคลที่เข้าร่วมในกระบวนการมีโอกาสในการวิเคราะห์ การตัดสินใจ และศักยภาพ ในการแก้ไขปัญหาชุมชนได้มากยิ่งขึ้นไม่มอบอำนาจหน้าที่ให้แก่บุคคลใดบุคคลหนึ่ง เพียงหนึ่งเดียว

ง) เริ่มต้นจากสิ่งที่คนในชุมชนรู้ คิด รู้สึกและเชื่อมั่นนั้น แล้วค่อยๆ จัดกระบวนการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างกัน เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ด้วยตนเองขึ้น ไม่ใช่เริ่มต้นจากความรู้ในสาขาใดสาขาหนึ่ง ซึ่งคนในชุมชนไม่มีความรู้และ ประสบการณ์เพียงพอ

จ) กลุ่มร่วมกันกำหนดขอบเขตของปัญหาที่จะศึกษาวิเคราะห์และวิธีการที่ใช้ในการศึกษาให้เหมาะสมกับสถานะของชุมชน และมอบหมายหน้าที่ให้แก่บุคคลไปดำเนินการ

ฉ) ดำเนินเก็บรวบรวมข้อมูลตามวิธีที่กำหนดร่วมกัน

ช) วิเคราะห์ผลการศึกษาร่วมกัน และนำเสนอข้อมูลต่อคนในชุมชนด้วยวิธีการง่ายๆ แต่มีประสิทธิภาพ เช่น ใช้แผนภูมิ การจัดประชุม การใช้เสียงตามสาย เป็นต้น แล้วให้แสดงความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ

ฅ) นำความคิดเห็นและข้อเสนอแนะมารวมกันสรุปและกำหนดแนวทางในการแก้ปัญหาของชุมชน

ฉ) เป็นวิธีการที่ใช้ตัวของนักพัฒนาชุมชนและคนในชุมชน เป็นเครื่องมือที่สำคัญที่สุด นักพัฒนาชุมชนจึงต้องมีความรู้ความสามารถในการจินตนาการ มีทักษะการใช้เครื่องมือและสื่อการเรียนรู้ประเภทต่างๆ การดำเนินการประชุมสัมมนาและทักษะในการวางแผนร่วมกันเพื่อให้บุคคลเข้าร่วมในกระบวนการให้มากที่สุด

ค) ต้องมีการจัดเตรียมความพร้อมของคนในชุมชน สถานที่ วัสดุอุปกรณ์ที่ต้องการให้แต่ละคนเตรียมข้อมูลที่จะศึกษาวิเคราะห์ร่วมกันไว้ล่วงหน้า

เทคนิคการศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาชุมชน โดยการประเมินสถานะชนบทแบบมีส่วนร่วมมีข้อดีดังนี้ คือ เป็นการส่งเสริมการปลูกจิตสำนึกและกระบวนการเรียนรู้ของคนในชุมชน โดยการร่วมกันศึกษา รวบรวม แลกเปลี่ยน และวิเคราะห์ข้อมูลต่างๆซึ่งนำไปสู่การเกิดความคิดริเริ่มใหม่ๆ หรือโลกทัศน์ของคนในชุมชน อันเป็นแนวทางในการพัฒนาศักยภาพของคนและชุมชนแนวทางหนึ่ง

(2) การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participation Action Research หรือ PAR) การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นเทคนิคการศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาชุมชนที่เน้นให้คนในชุมชนที่เน้นให้คนในชุมชนสามารถรวมตัวกันในรูปขององค์กรประชาชนที่มีประสิทธิภาพ โดยเพิ่มศักยภาพของคนในชุมชนด้วยระบบข้อมูล ให้ประชาชนเห็นความสำคัญของข้อมูล เพราะข้อมูลจะช่วยให้คนในชุมชนสามารถวิเคราะห์ปัญหาของชุมชนและดำเนินการพัฒนาชุมชนต่อไปได้ จึงต้องฝึกอบรมเพื่อสร้างทีมงานวิจัยของชุมชนชน ลักษณะที่สำคัญของการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มีดังนี้

- ผู้ศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาชุมชนต้องร่วมไปใช้ชีวิตร่วมกับคนในชุมชนเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ลึกซึ้งและถูกต้อง

- เน้นการจะจัดการชุมชนและมีส่วนร่วมในรูปแบบของการรวมตัวเป็นองค์กรให้ชุมชน นักพัฒนาชุมชนหรือผู้ศึกษาวิเคราะห์ปัญหาของชุมชน ทำหน้าที่เป็นนักจัดองค์กรช่วยฝึกอบรมเสริมสร้างและทักษะของงานวิจัยเท่านั้น

● ให้คนในชุมชนคิดและตัดสินใจโดยตนเองโดยตนเองโดยไม่มีการครอบงำและมีบทบาทในทุกขั้นตอน นักพัฒนาชุมชนเพียงช่วยประสานงาน ให้ความรู้ทางวิชาการ และเทคนิคต่างๆ เท่านั้น

● เป็นการผสมผสานแนวความคิดในการจัดการชุมชน (Community Organization) การเรียนรู้ของชุมชนเข้าด้วยกัน (Problem Based Learning) มีขั้นตอนในการดำเนินงาน การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมี 5 ขั้นตอน ดังนี้

1) ระยะเวลาก่อนการศึกษาวิจัย มีขั้นตอนที่สำคัญคือ

- ก) การคัดเลือกชุมชนและการเข้าถึงชุมชน
- ข) การบูรณาการนักวิจัยเข้ากับชุมชน
- ค) การศึกษาสำรวจข้อมูลเบื้องต้นของชุมชน
- ง) การเผยแพร่แนวความคิดแก่ชุมชน

2) ระยะเวลาดำเนินการวิจัย มีขั้นตอนที่สำคัญคือ

- ก) การศึกษาวิเคราะห์ปัญหาร่วมกับชุมชน
- ข) การฝึกอบรมทีมวิจัยของชุมชน
- ค) การวิเคราะห์ปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้นและแนวทางออกด้วย
- ง) การออกแบบการวิจัยและการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม
- ฉ) การวิเคราะห์ข้อมูล
- ช) การนำเสนอข้อมูลต่อที่ประชุมของชุมชน

3) ระยะเวลาจัดทำแผนงาน มีขั้นตอนที่สำคัญ คือ

- ก) การฝึกอบรมทีมงานวางแผนชุมชน
- ข) การกำหนด โครงการและกิจกรรม
- ค) การศึกษาความเป็นไปได้ของแผนงาน
- ง) การแสวงหางบประมาณและหน่วยงานที่สนับสนุน
- จ) การวางแผนเพื่อติดตามและประเมินผล

4) ระยะเวลาการปฏิบัติงานตามแผน มีขั้นตอนที่สำคัญคือ

- ก) การกำหนดทีมงานปฏิบัติงานในรูปของอาสาสมัคร
- ข) การฝึกอบรมทักษะในการปฏิบัติงานให้กับทีมงาน

5) ระยะเวลาติดตามและประเมินผลการปฏิบัติงาน

- ก) การกำหนดทีมงานติดตามและประเมินผลของชุมชน
- ข) การฝึกอบรมและเทคนิคในการติดตามและประเมินผลงาน

ค) ติดตามการดำเนินงานของฝ่ายปฏิบัติงานทุกระยะ

ง) นำข้อมูลเสนอต่อที่ประชุมของชุมชนเพื่อรับทราบและข้อคิดเห็นเพิ่มเติม ซึ่งทำให้เป็นผลงานที่เกิดจากความพยายามร่วมกันศึกษาวิเคราะห์ปัญหาและแก้ไขปัญหามุมชน โดยคนในชุมชนทุกกลุ่มทุกฝ่าย

เทคนิคการศึกษาและวิเคราะห์ปัญหามุมชนโดยการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนี้มีข้อดี คือ เป็นการศึกษาระบบปัญหาชุมชนที่จะนำไปสู่การป้องกันและการแก้ไขปัญหาหรือการพัฒนาด้วยคนในชุมชนขึ้น จึงต้องฝึกอบรมให้คนในชุมชน มีความรู้ มีทักษะในการศึกษาวิจัยการจัดทำแผนและโครงการ การบริหารและการจัดการชุมชนบนพื้นฐานการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในทุกๆ ขั้นตอน

(3) การศึกษาวิเคราะห์ระบบชนบท (Rural System Analysis หรือ RSA) การศึกษาวิเคราะห์ระบบชนบท เป็นเทคนิคการศึกษาวิเคราะห์ปัญหามุมชนอย่างหนึ่ง ที่สร้างเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลและกรอบในการวิเคราะห์ข้อมูลให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการศึกษาและการพัฒนาชุมชนที่กำหนดได้ ลักษณะสำคัญของการศึกษาวิเคราะห์ระบบชนบทการศึกษาวิเคราะห์ระบบชนบทมีลักษณะสำคัญดังนี้

- วัตถุประสงค์เพื่อการเข้าใจสภาพของชุมชนโดยทั่วไปและการศึกษาวิเคราะห์คุณภาพชีวิตของเกษตรกรรวมย่อมเป็นสิ่งสำคัญ

- กรอบสำหรับการวิเคราะห์เป็นกรอบวิเคราะห์ข้อมูลระดับชุมชน โดยเน้นถึงความสัมพันธ์ของคนในแต่ละกลุ่มฐานะกับทรัพยากรทั้งทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรมนุษย์สร้างขึ้น ซึ่งครอบคลุมมีระบบชลประทาน บ่อน้ำ โรงเรียน วัด กลุ่ม ผู้นำภูมิปัญญาชาวบ้าน สาขาต่างๆ เป็นต้น เพราะสามารถนำไปใช้แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ และการได้มา การเข้าถึง การมีโอกาสควบคุมทรัพยากรต่าง ๆ นั้น เกิดจากพื้นฐานปัจจัยทางสังคมประเภทใด เกิดโดยความร่วมมือ การแข่งขันหรือความขัดแย้ง

- เป็นการวิเคราะห์ระบบชนบทโดยการสำรวจชุมชนและเกษตรกร เป้าหมาย เริ่มจากระดับชุมชนสู่ครอบครัว

- ศึกษาโดยใช้ประโยชน์จากข้อมูลทั้งข้อมูลปฐมภูมิและข้อมูลทุติยภูมิ ซึ่งสามารถนำแผนที่และตารางวิเคราะห์ต่างๆ มาใช้ประกอบได้

- กำหนดระยะเวลาในการศึกษาวิเคราะห์ชุมชนเป็นระยะเวลาสั้นๆ และศึกษาเพียงครั้งเดียว

เทคนิคการศึกษาและวิเคราะห์ปัญหามุมชนโดยการศึกษาระบบชุมชนนี้เน้นการศึกษาในระบบย่อยของชุมชน เพื่อให้การพัฒนาชุมชนมีความรู้ ความเข้าใจ

องค์ประกอบย่อยต่างๆของชุมชน เข้าใจสภาพปัญหาการพัฒนาของชุมชน โดยการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของคนทรัพยากรต่างๆ กลุ่มผู้นำ ภูมิปัญญาชาวบ้านที่มีอยู่ในชุมชนเข้าด้วยกัน เพื่อนำไปใช้แก้ปัญหาที่เกิดขึ้น โดยมีข้อดี คือ ทำให้คนในชุมชนเข้าใจสถานการณ์ต่างๆของชุมชน เกิดความตระหนักในปัญหาและมีความคิดริเริ่มในการแก้ไขปัญหามุมชน สามารถวิเคราะห์วางแผนการทำงานอย่างเป็นระบบและเกิดกระบวนการ เรียนรู้ทั้งของคนในชุมชนและนักพัฒนาชุมชน

(4) การวิเคราะห์ชุมชนด้วยความละเอียดอ่อน (Soft System Analysis หรือ SSA) การวิเคราะห์ชุมชนด้วยความละเอียดอ่อน เป็นเทคนิคการศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาชุมชนที่ยึดถือปรัชญาของการพัฒนาชุมชนเป็นพื้นฐานสำคัญ การวิเคราะห์ชุมชนด้วยความละเอียดอ่อนมีลักษณะดังนี้

- เป็นเทคนิควิธีการที่เชื่อว่าการพัฒนาชุมชนต้องเริ่มต้นหรือแก้ไขปัญหามาจากสิ่งที่คุณในชุมชนต้องการอย่างแท้จริง โดยคนที่อยู่นอกชุมชนต้องเคารพในความคิดของคนในชุมชนยอมรับในศักดิ์ศรีศรัทธาในศักยภาพหรือพลังความสามารถของชุมชน

- เป็นเทคนิควิธีการที่นักพัฒนาชุมชนหรือคนภายนอก ชุมชนต้องเข้าใจสภาพของชุมชนอย่างลึกซึ้ง จึงจะสามารถร่วมคิดร่วมทำและเอื้อประโยชน์ให้ ชุมชนในการพึ่งพาตนเองได้

- นักพัฒนาชุมชนที่ทำการศึกษาและวิเคราะห์สภาพการณ์ของชุมชนที่เป็นอยู่จริงร่วมกับคนในชุมชนด้วยความละเอียดอ่อน เพื่อผลการวิเคราะห์ที่ถูกต้องเป็นที่ยอมรับ และสามารถดำเนินการแก้ไขปัญหาหรือพัฒนาชุมชนได้ตรงตามความต้องการ

- เน้นความรู้สึกรู้เป็นเจ้าของชุมชนและกิจกรรมการพัฒนาชุมชนที่เกิดขึ้นให้แก่คนในชุมชนเป็นสำคัญ มีขั้นตอนในการดำเนินงาน 8 ขั้นตอน ดังนี้

ก) การหาปัญหาในสถานการณ์ที่เป็นจริง ด้วยการเข้าถึงชุมชน พูดคุยซักถามและเรียนรู้ถึงสถานการณ์ความเป็นอยู่ของชุมชนทั้งระบบ เพื่อนำ ข้อมูลมาวิเคราะห์ โดยการเคารพความคิดเห็นของกันและกัน

ข) การรู้สถานการณ์ที่เป็นจริง ด้วยการค้นหาคำตอบจากขั้นตอนแรก ว่า ประชาชนเห็นด้วยและพึงพอใจกับสภาพปัญหาที่ได้หรือไม่ แล้วนำมาอภิปรายใน รายละเอียด ทำความเข้าใจด้วยเหตุผลและหามติในสถานการณ์ที่เป็นจริงอยู่ใน ขณะนั้น

ค) การสร้างภาพที่พึงประสงค์หรือการวาดภาพ โดยจินตนาการ คาดหวังสิ่งที่ชุมชนควรจะเป็นด้วยการ อภิปราย วิพากษ์วิจารณ์ร่วมกัน เพื่อหาคำตอบว่าคนในชุมชนต้องการเปลี่ยนสถานการณ์จริงหรือสภาพปัญหาที่เผชิญอยู่อย่างไรและเรียงลำดับความสำคัญของปัญหาและความต้องการนั้น

สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยแม่โจ้

(27)

ง) การหาช่องว่างหรือแนวทางในการดำเนินงานเพื่อการบรรลุภาพที่
ชุมชนพึงประสงค์

จ) การหาข้อตกลงร่วมกัน เพื่อกำหนดวัตถุประสงค์ตามโครงการ
หรือกิจกรรม

ฉ) การหาข้อตกลงร่วมกัน เพื่อกำหนดว่าจะทำอะไร ทำไม เมื่อไร ที่
ไหน ใครเป็นผู้กระทำ และทำอย่างไร (What, Why, When, Where, Who, How) ซึ่งเป็นหลักการ
เบื้องต้นของการวางแผนและโครงการ

ช) การปฏิบัติงานตามแผนที่กำหนดไว้

ฎ) การประเมินผลว่าเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่ มี
ผลกระทบอย่างไร คนในชุมชนพึงพอใจหรือไม่ เป็นต้น

เทคนิคการศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาชุมชน โดยการวิเคราะห์ชุมชน
ด้วยความละเอียดอ่อนเป็นกระบวนการที่เสริมสร้างและนำศักยภาพและขีดความสามารถในการ
พัฒนาชุมชนให้สูงขึ้นเป็นการสร้างความรู้สึที่ดีต่อชุมชนในการแก้ไขปัญหาของตนเองได้ร่วมคิด
ร่วมทำและร่วมพัฒนาในทิศทางและความเปลี่ยนแปลงตามที่คนในชุมชนต้องการ

6) แนวคิดการมีส่วนร่วม

เทคนิคการมีส่วนร่วมแบบ AIC (Appreciation – Influence – Control) เป็นวิธีการ
และเทคนิคในการเชิญคนที่ทำงานร่วมกันทั้งหมดในระบบใดระบบหนึ่ง เข้ามาประชุมเชิง
ปฏิบัติการ (Work Shop) โดยสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการวางแผน การพัฒนาและการสร้าง
ทีมงานการสร้างความร่วมมือการแก้ไขปัญหาหรือแก้ไขความขัดแย้ง (เจเลียว บุรีภักดี และคณะ,
2545) ขั้นตอนของกระบวนการมีส่วนร่วมแบบ AIC ประกอบด้วย 3 ขั้นตอนดังนี้

(1) ขั้นตอนการสร้างความรู้ (Appreciation) คือขั้นตอนการเรียนรู้แลกเปลี่ยน
ประสบการณ์ โดยการทำให้ทุกคนให้การยอมรับและชื่นชมคนอื่น โดยไม่รู้สึกละแสบและการ
ต่อต้านหรือวิพากษ์วิจารณ์ ขั้นตอนนี้เปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมประชุมทุกคนเพื่อแสดงความคิดเห็น
รับฟังและหาข้อสรุปร่วมกันอย่างเป็นประชาธิปไตย โดยแบ่งเป็น 2 ช่วง

A1= การวิเคราะห์สถานการณ์ของหมู่บ้านในปัจจุบัน

A2= การกำหนดอนาคตของหมู่บ้านว่าต้องให้เกิดการพัฒนาในทิศทางใด

(2) ขั้นตอนการสร้างแนวทางการพัฒนา (Influence) คือการใช้ความคิดริเริ่ม
สร้างสรรค์ที่แต่ละคนมีอยู่มาช่วยกันกำหนดวิธีการสำคัญหรือยุทธศาสตร์ที่จะให้บรรลุ วิสัยทัศน์
ร่วม หรืออุดมการณ์ร่วมของกลุ่มได้อย่างดีที่สุด ในขั้นนี้ทุกคนมีโอกาสทัดเทียมกันที่จะให้ข้อคิด

เห็นว่า วิธีการสำคัญที่จะให้บรรลวิสัยทัศน์ร่วมหรืออุดมการณ์ร่วมนั้นประกอบด้วยอะไรบ้าง ดังนั้นในขั้นตอนนี้เป็นการหาแนวทางในการพัฒนาหมู่บ้าน และหาเหตุผลของการจัดลำดับความสำคัญตามความเห็นของผู้ร่วมประชุม แบ่งเป็น 2 ช่วง คือ

I1= การคิด โครงการที่จะให้บรรลุวัตถุประสงค์

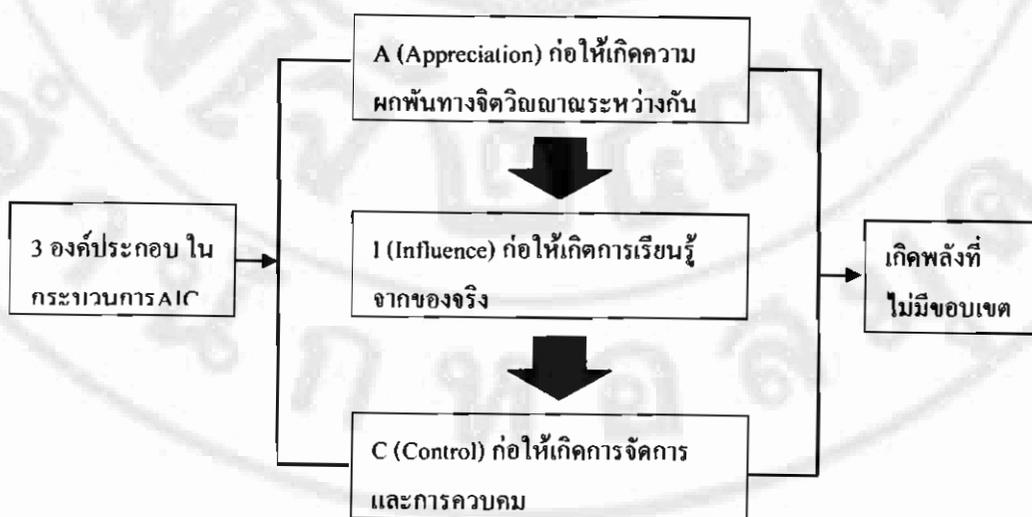
I2= การจัดลำดับความสำคัญของโครงการ โดยแยกเป็น 3 ประเภท คือ กิจกรรมที่ชาวบ้านทำเอง กิจกรรมหรือโครงการที่ชาวบ้านทำเองบางส่วนโดยร่วมมือกับภายนอก ทั้งความรู้ทรัพยากรการจัดการกิจกรรมหรือโครงการที่สามารถขอจากภาครัฐ

(3) ขั้นตอนการสร้างแนวทางปฏิบัติ (Control) คือการนำวิธีการสำคัญที่กำหนดเป็นแผนปฏิบัติการอย่างละเอียดว่า ทำอะไร มีหลักการและเหตุผลอย่างไร มีเป้าหมายอย่างไร ใครเป็นผู้รับผิดชอบหลัก ใครต้องให้ความร่วมมือ จะต้องใช้งบประมาณเท่าไร จะมีรายได้จากการดำเนินการดังกล่าวหรือไม่ ถ้ามีจะมีประมาณเท่าไรและรายละเอียดอื่นๆตามที่ควรระบุไว้เป็น 2 ช่วง

C1= การแบ่งกลุ่มรับผิดชอบ

C2= การตกลงรายละเอียดในการดำเนินงาน

ดังนั้นกระบวนการ AIC จะสร้างพลังสร้างสรรค์ขึ้นเมื่อฝ่ายต่างๆ เข้ามาทำกิจกรรมร่วมกันด้วยความรักและความเมตตา ซึ่งกรอบแนวคิดของเทคนิคการมีส่วนร่วมแบบ AIC แสดงได้ดังภาพที่ 3

ที่มา: ประเวศ วะสี, 2539.

ภาพที่ 3 กรอบแนวคิดเทคนิคการมีส่วนร่วมแบบ AIC

จากภาพที่ 3 A คือธรรมอย่างสูง ได้แก่ความรักและความเมตตาคนอื่นต้องรับฟัง อดทน และยอมรับฟังความคิดเห็นคนอื่น ซึ่งตรงตามหลักพุทธศาสนา เพราะฉะนั้น A ทำให้เกิดพลังความดีเข้ามา อาจเรียกว่าการพัฒนาทางจิตวิญญาณ พอคนที่เข้าร่วมกิจกรรมมีความรักความเมตตาต่อกันแล้ว ก็จะเกิดการเรียนรู้ร่วมกันจากการทำงานร่วมกัน (Interactive Learning Through Action) จึงทำให้การพัฒนาประสบความสำเร็จ เพราะทำให้เกิดการเรียนรู้ที่แท้จริงซึ่งมีพลังมากปกติคนมักเรียนรู้กันยาก เพราะฉะนั้นการพัฒนาคือต้องการเรียนรู้อย่างมากของทุกฝ่าย นั่นคือ I ได้แก่การเรียนรู้ให้เกิดพลัง และต้องต้องมี C ซึ่งได้แก่การจัดการและแผนปฏิบัติการที่กำหนดว่าใครจะทำอะไร อย่างไร เมื่อใด มีค่าใช้จ่ายเท่าใด

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

6.1) การศึกษาประสิทธิภาพการดำเนินงานโดย DEA

Haslem Scheraga and Bedingfield (1999) ทำการประเมินประสิทธิภาพการดำเนินงานของธนาคารในประเทศสหรัฐอเมริกาด้วยแบบจำลอง DEA ในปี 1987 และปี 1992 โดยในปี 1987 ใช้ธนาคารจำนวน 62 แห่ง จาก 256 แห่ง ส่วนปี 1992 ใช้ธนาคารจำนวน 53 แห่ง จากจำนวน 218 แห่ง สำหรับปัจจัยนำเข้าที่เลือกใช้ในการประเมินประสิทธิภาพมี 5 ตัวแปร ประกอบด้วย 1) เงินสด (Cash) 2) ค่าแรงพนักงาน (Laborexpanse) 3) ทุนที่ก่อให้เกิดรายได้ (Real capital) 4) ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับวัสดุและอุปกรณ์ (Materials expense) และ 5) เงินกู้ยืมจากกองทุนรวม (Total borrowed funds) ในส่วนของปัจจัยการผลิตมี 4 ตัวแปร ประกอบด้วย 1) เงินให้กู้-ลูกค้าต่างประเทศ (Loans foreign) 2) เงินให้กู้-ลูกค้าในประเทศ (Loans domestic) 3) เงินลงทุนรวม (Total investment) และ 4) เงินฝากที่ไม่มีดอกเบี้ย (Non interest-bearing deposits)

Jahanshahloo Amirteimoori and Kordrostami (2004) ประเมินความมีประสิทธิภาพของธนาคารจำนวน 31 แห่ง ในประเทศอิหร่านด้วยแบบจำลอง DEA โดยเก็บรวบรวมข้อมูลระหว่างปี 2000 – 2001 สำหรับปัจจัยนำเข้าประกอบด้วย 3 ตัวแปร คือ 1) จำนวนพนักงาน (Number of staff) 2) จำนวนเครื่องคอมพิวเตอร์ที่ให้บริการลูกค้า (Number of computer terminals) และ 3) จำนวนตารางเมตรของสิ่งปลูกสร้าง (Square meters of premises) ส่วนตัวแปรปัจจัยการผลิตมี 4 ตัวแปร ประกอบด้วย 1) จำนวนเงินฝาก (Amount of deposits) 2) จำนวนเงินกู้ (Amount of loans) 3) จำนวนของรายได้จากส่วนต่าง (Amount of premium) และ 4) จำนวนลูกค้าที่พึงพอใจ (Amount of customer satisfaction)

Paradi and Schaffnit (2004) ประเมินความมีประสิทธิภาพของธนาคารในประเทศแคนาดาด้วยแบบจำลอง DEA จำนวน 66 แห่ง ในปี 2002 โดยแบ่งตัวแบบของแบบจำลอง DEA ออกเป็น 2 ตัวแบบ คือตัวแบบ Production และตัวแบบ Strategic โดยตัวแบบ Production มีปัจจัย

นำเข้า 8 ตัวแปร ประกอบด้วย 1)จำนวนผู้จัดการ (Managers) 2) จำนวนผู้จัดการส่วนงาน (Account managers) 3) จำนวนผู้ช่วยผู้จัดการ(Assistants) 4) จำนวนเลขานุการ (Secretaries) 5) จำนวนผู้จัดการเงินสด (Cash managers) 6) ค่าใช้จ่ายทางเทคโนโลยีสารสนเทศ (IT expense) 7) ค่าเช่าพื้นที่ (Rent) และ 8) ค่าใช้จ่ายต่างๆ ยกเว้นดอกเบี้ยจ่าย (Other NIE) และปัจจัยผลผลิตประกอบด้วย 3 ตัวแปร คือ 1) ยอดเงินฝาก (Deposits) 2) ยอดเงินกู้ (Loans) และ 3) รายได้จากค่าธรรมเนียม (Fee income) ส่วนตัวแบบ Strategic มีปัจจัยนำเข้า 9 ตัวแปร โดยที่ 8 ตัวแปรแรกมีลักษณะแบบเดียวกับตัวแบบ Production สำหรับตัวแปรที่เพิ่มมา คือ เงินกู้ที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้ (Nonaccrual loans) ส่วนปัจจัยผลผลิตประกอบ 5 ตัวแปร โดยที่ 3 ตัวแปรแรกมีลักษณะแบบเดียวกับตัวแบบ Production สำหรับตัวแปรที่เพิ่มมา คือ ส่วนต่างของเงินฝาก (Deposit spread) และส่วนต่างของเงินกู้ (Loan spread)

Worthington (2004) ศึกษาปัจจัยกำหนดการรวมกิจการสหกรณ์เครดิตยูเนียนที่เป็นสถาบันการเงินและให้กู้ของประเทศออสเตรเลียในปี 1992-1995 ในการศึกษาขั้นแรกใช้เครื่องมือวิธีการ Data Envelopment Analysis (DEA) ในการศึกษาประสิทธิภาพการดำเนินงานด้านเทคนิค (Technical efficiency) และด้านขนาด (Scale efficiency) ปัจจัยที่นำมาในการวิเคราะห์ประสิทธิภาพ คือ ปัจจัยนำเข้า ประกอบด้วย เงินทุน (Physical capital) เงินฝากเมื่อเรียก (At-call deposits) เงินฝากแบบมีเงื่อนไขกำหนดเวลา (Notice-of-withdrawal deposits) เงินฝากประจำ (Fixed term deposits) ค่าใช้จ่ายดอกเบี้ย (Interest expenses) และปัจจัยผลผลิตคือ เงินให้กู้ส่วนบุคคล (Personal loans) เงินให้กู้เพื่อธุรกิจ (Commercial loans) เงินให้กู้เพื่อที่อยู่อาศัย(Residential loans) เงินลงทุน(Investments) รายได้ดอกเบี้ย (Interest income) และรายได้ที่ไม่ใช่ดอกเบี้ย (noninterest income) ในขั้นที่ 2 เป็นการใช้อย่างน้อยหนึ่งตัวแบบโลจิสติกพหุนาม(Multinomial logit model) ศึกษาถึงปัจจัยที่มีผลต่อสหกรณ์เครดิตยูเนียน ควบรวมกิจการกับอื่นๆที่ถูกนำมาควบรวมและถูกดึงไปควบรวมกับธุรกิจอื่น โดยใช้คะแนนประสิทธิภาพทางเทคนิคที่แท้จริง(Pure technical efficiency :PTE) ที่ได้ในขั้นตอนที่ 1 และข้อมูลอื่นๆของสหกรณ์เครดิตยูเนียน เช่น ข้อมูลด้านการจัดการ ด้านข้อบังคับ และปัจจัยทางการเงินอื่นๆเป็นตัวแปรอิสระ ผลการศึกษาพบว่า ขนาดและคุณภาพของสินทรัพย์ ความสามารถในการบริหารจัดการ การทำกำไรและสภาพคล่องเป็นตัวแปรที่มีผลต่อควบรวมกิจการ

6.2) งานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับแนวทางเพื่อความอยู่รอดของชุมชน

ศิวา ฤทธินิรันดร์(2532)ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับปัญหาหนี้สินของเกษตรกรในเขตภาคเหนือตอนล่างและภาคกลาง รวมถึงได้ทำการศึกษาถึงแนวทางในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว ซึ่งผลการศึกษาพบว่า ปัญหาหนี้สินของเกษตรกรเกิดขึ้นเนื่องจาก เกษตรกรประสบปัญหาในด้านการ

ผลิตเช่น ผลผลิตได้ต่ำกว่าเป้าหมาย หรือราคาตกต่ำ จึงทำให้เกษตรกรไม่มีรายได้พอเพียงที่จะชำระหนี้คืนได้ ส่วนการแก้ไขปัญหาพบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ตัดสินใจขายที่ดินทำกินเพื่อชำระหนี้แล้วอพยพครอบครัวไปแสวงหางานทำในเขตตัวเมือง อย่างไรก็ตามการแก้ไขปัญหาดังกล่าวเป็นการแก้ไขปัญหาของเกษตรกรในแต่ละรายเท่านั้น โดยที่ปัญหารวมยังคงมีอยู่ ซึ่งแนวทางที่จะช่วยแก้ไขปัญหาได้อย่างถาวรและเป็นรูปธรรมก็คือ การรวมตัวของเกษตรกรในการจัดตั้ง “กองทุนสำรองในชุมชนเพื่อการผลิต”

อรทัย ทราขมูล (2536) ได้ทำการศึกษาดังปัญหาการล่มสลายของชุมชน นอกจากนี้ยังได้ทำการศึกษาดังทางออกในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว ซึ่งผลการศึกษาพบว่า การล่มสลายของชุมชนเกิดจากความขัดแย้งของภาคการผลิตทั้งภาคอุตสาหกรรม เกษตรกรรม พาณิชยกรรมและบริการ กอปรกับเกษตรกรที่อาศัยอยู่ในเขตชนบทมีความอ่อนแอจึงตกเป็นเหยื่อของกลุ่มคนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจที่ดีกว่ามาโดยตลอด ดังนั้นแนวทางในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวก็คือ เกษตรกรต้องรวมกันสร้าง “องค์กรเศรษฐกิจชุมชน” ขึ้นในชุมชนของตนเองเพื่อใช้เป็นองค์กรหลักในการกระจายโอกาสในด้านเศรษฐกิจและสังคมให้กับคนในชุมชน

6.3) งานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของประชาชน

พนัส พฤกษนันท์และคณะ(2545) ได้ทำการศึกษาดังการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดทำแผนแม่บทชุมชนทั้งตนเองเพื่อพัฒนาชุมชนนำอยู่ ซึ่งผลการศึกษาพบว่าปัจจัยที่สนับสนุนการเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนได้แก่ แกนนำชุมชนที่เป็นนักพัฒนาสามารถจูงใจให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำแผนแม่บทที่สอดคล้องกับความต้องการของคนในชุมชนได้ นอกจากนี้ยังพบว่ากระบวนการเรียนรู้โดยผ่านกระบวนการกลุ่มจะเป็นกุญแจที่สำคัญที่จะนำศักยภาพของสมาชิกชุมชนให้แสดงออกมา

6.4) งานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการรวมกลุ่ม

ผ่องผิว หิรัญรวีสิต (2539) ได้ทำการศึกษาการรวมกลุ่มสตรีในชนบท กรณีศึกษากลุ่มสตรีบ้านศรีดอนมูล ตำบลชมพู อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ จากการศึกษาพบว่ากลุ่มสตรีที่เกิดขึ้นในอำเภอศรีดอนมูลมีหลายกลุ่ม ทั้งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและหน่วยงานรัฐมาจัดตั้งกลุ่มที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติมีลักษณะค่อยๆรวมตัวกัน กิจกรรมที่เกิดขึ้นจากสมาชิกในกลุ่มร่วมกันคิดเอง กลุ่มมีการขยายตัวจากกลุ่มเล็กๆ เป็นกลุ่มใหญ่ วัตถุประสงค์ของกลุ่มจะไม่ชัดเจนหรือเป็นลายลักษณ์อักษร แต่สมาชิกกลุ่มรู้ว่าการรวมกลุ่มมีประโยชน์ การเข้าร่วมกิจกรรมเป็นไปด้วยความสมัครใจ กิจกรรมของกลุ่มส่วนมากเป็นการสื่อสารและแลกเปลี่ยนความรู้ใหม่ การดำเนินการภายในกลุ่มขึ้นอยู่กับความไว้วางใจและความคุ้นเคยตามระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชนใน

ลักษณะเครือข่าย ซึ่งมีการช่วยเหลืออยู่ตลอดเวลา ส่วนกลุ่มที่ได้รับการจัดตั้งอย่างเป็นทางการเป็นการเกิดขึ้นจากวัตถุประสงค์ของหน่วยงานที่เข้ามาจัดตั้งกลุ่ม การจัดการกลุ่มได้รับการกำหนดอย่างเป็นทางการผู้นำในชุมชนจะผลักดันให้เข้าร่วมเป็นสมาชิกในกลุ่ม

ดำรงค์ อดิระเส (2540) ได้ทำการศึกษาการรวมกลุ่มของสตรีกับการพัฒนาในชุมชน ชนบท มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะการ รูปแบบการรวมกลุ่มของสตรีในชนบท พบว่ารูปแบบการรวมกลุ่มเกิดมาจากความสัมพันธ์ฉันท์เครือญาติ ซึ่งมีความผูกพัน ทำให้เกิดความร่วมมือร่วมใจในการรวมกลุ่มช่วยเหลือระหว่างกัน ซึ่งเป็นวัฒนธรรมของชุมชนชนบทการรวมกลุ่มของสตรีมี 2 ลักษณะคือ

1. การรวมกลุ่มแบบไม่เป็นทางการซึ่งเป็นการรวมกลุ่มแบบดั้งเดิมพบได้โดยทั่วไป โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยเหลือระหว่างกัน ภายใต้ระบบความสัมพันธ์ของสังคมชุมชน ซึ่งต้องมีการพึ่งพาอาศัยกัน การรวมกลุ่มแบบนี้เป็นการรวมกลุ่มแบบธรรมชาติเกิดขึ้นภายในชุมชน

2. การรวมกลุ่มแบบเป็นทางการซึ่งเป็นการรวมกลุ่มที่เกิดขึ้น โดยนโยบายของรัฐ ซึ่งจะมีการสนับสนุนในด้านต่างๆ ทั้งแนวทางและงบประมาณในการดำเนินการกิจกรรม

เงื่อนไขสำคัญที่ทำให้การรวมกลุ่มประสบความสำเร็จ นอกจากการสนับสนุนของหน่วยงานและความต้องการของชุมชนแล้ว การมีส่วนร่วมของสมาชิกทุกคนในการดำเนินการของกลุ่มทุกขั้นตอนตั้งแต่การวางแผน การตัดสินใจ การติดตามประเมินผล โดยมีการแบ่งงานและหมุนเวียนกันทำงาน

ชลนา โสมะนะวัฒน์ (2541) ได้ทำการศึกษาการรวมกลุ่มและศักยภาพในการแก้ปัญหาของชุมชน ชนบทในภาคเหนือ โดยมุ่งเน้นเพื่อศึกษาเงื่อนไขและกลไกการรวมกลุ่มในชนบท พบว่า กลุ่มในชุมชนเป็นการรวมตัวของทุกเพศทุกวัย แยกเป็นกลุ่มย่อย กลุ่มใหญ่ที่ถาวรและเฉพาะกิจตามความจำเป็นในการดำรงความร่วมมือของชุมชน การคงไว้ซึ่งสถาบันครอบครัว/ชุมชน เป็นต้น กลุ่มต่างๆเหล่านี้มีพื้นฐานมาจากวัฒนธรรมดั้งเดิม มีวัดเป็นศูนย์กลาง และมีกลุ่มเป็นกลไกแก้ปัญหา และดำเนินกิจกรรมต่างๆทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรม กิจกรรมของกลุ่มนอกจากจะมุ่งแก้ปัญหาสังคม/ชุมชนแล้ว ยังส่งเสริมให้เกิดการสื่อสารเรียนรู้ แลกเปลี่ยนความรู้ใหม่ๆ เงื่อนไขการรวมกลุ่มในชุมชนชนบทประกอบด้วย เงื่อนไข ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน บทบาท ชาย/หญิง วัฒนธรรมประเพณี ระบบการผลิตของชุมชน ปัญหารุนแรงที่กระทบชุมชน ปัญหาความขัดแย้ง การถูกเอารัดเอาเปรียบ การเรียนรู้ การปรับตัว และการสนับสนุนจากองค์กรภายนอก ส่วนกลไกการรวมกลุ่มมี ผู้นำ การมีส่วนร่วมของสมาชิก ภูมิปัญญา

ท้องถิ่น ทรัพยากรชุมชน ระบบเครือข่าย ศักยภาพชุมชน การพึ่งตนเอง การเรียนรู้และ
ผลประโยชน์ เป็นกลไกสำคัญในการรวมกลุ่ม

สุรีพร แสงคำมา (2545) ได้ทำการศึกษาการรวมกลุ่มของผู้ปลูกส้มพันธุ์สายน้ำผึ้ง
ตำบลแม่ลาว อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อหาแนวทางการรวมกลุ่ม พบว่า ลักษณะของการ
รวมกลุ่มเป็นการรวมกลุ่มแบบไม่เป็นทางการและไม่ได้เกิดจากความต้องการของสมาชิก ผู้ปลูกส้ม
ยังขาดความรู้ความเข้าใจในหลักการการรวมกลุ่ม รวมทั้งความไม่ชัดเจนของแนวทางปฏิบัติทั้งใน
เรื่องบทบาทหน้าที่และการจัดกิจกรรม ความต้องการในการรวมกลุ่มของผู้ปลูกส้มพันธุ์สายน้ำผึ้ง
พบว่า ต้องการให้มีสำนักงานถาวร มีการกำหนดวัตถุประสงค์เพื่อร่วมกันซื้อปุ๋ย ยาฆ่าแมลงและ
อุปกรณ์ในราคาถูก รวมทั้งการขายส้มให้ได้ราคาดี สำหรับการดำเนินงานต้องมีคณะกรรมการ ไม่น้อยกว่า 14 คน และให้มีกิจกรรมกลุ่มเพื่อสร้างความสามัคคีระหว่างสมาชิก แนวทางการรวมกลุ่มผู้
ปลูกส้มพันธุ์สายน้ำผึ้ง คือ ต้องสำรวจปัญหา ความต้องการของผู้ปลูกส้ม โดยมีการกำหนด
วัตถุประสงค์ คณะกรรมการ สมาชิกกลุ่ม การเข้าร่วมประชุม กิจกรรมการติดตามผล และการขอ
ความช่วยเหลือและสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

วรรณิการ์ หุ่นภู (2546) ได้ทำการศึกษาผลกระทบต่อชุมชนจากการรวมกลุ่มของ
สตรีในชนบท เพื่อศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางสังคมของชุมชน และผลกระทบทาง
เศรษฐกิจ อันเป็นผลจากการรวมกลุ่มของสตรีในชนบท พบว่า ความสัมพันธ์ภายในครอบครัวใน
แง่บทบาทหน้าที่ไม่เปลี่ยนแปลง การเข้าร่วมกลุ่มทำให้มีการพัฒนาตนเอง หารายได้เสริมให้แก่
ครอบครัว ความสัมพันธ์กับเครือข่ายและเพื่อนบ้านมีการเปลี่ยนแปลงคือมีการช่วยเหลือกันมา
กว่าเดิม นอกจากนี้ความสัมพันธ์ในกลุ่มชุมชนเพิ่มสูงขึ้นด้วย และเป็น โอกาสทำให้สตรีเป็นผู้นำ
มากขึ้น ส่วนผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจจากการรวมกลุ่มของสตรี คือ ทำให้สมาชิกมีรายได้เพิ่ม
มากขึ้น จากการเป็นสมาชิกกลุ่มหรือการรับจ้างทำกิจกรรมของกลุ่ม ด้านผลกระทบต่อชุมชน การ
รวมกลุ่มของสตรีทำให้ชุมชนมีความสัมพันธ์ที่ดีขึ้นสามารถสร้างอาชีพใหม่ๆสร้างงาน และสร้าง
รายได้แก่ชุมชน

อภิวัฒน์ อะภิวงษา (2546) ได้ทำการศึกษาการรวมกลุ่มผู้ทำน้ำพริกปรุงอาหาร
พื้นเมืองบ้านสันมะนะ ตำบลป่าอ้อดอนชัย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย พบว่าปัญหาเกี่ยวกับภูมิ
หลังของผู้ทำน้ำพริก มีมาจากระดับการศึกษา ระดับอายุ และอาชีพหลักที่แตกต่างกัน รวมถึง
ระยะเวลาและประสบการณ์ในการทำน้ำพริกที่ต่างกัน ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางด้านความคิด
สำหรับปัญหาในการเข้าร่วมเป็นสมาชิกของกลุ่มนั้น เนื่องจากเป็นกลุ่มใหม่ไม่อาจรับสมาชิก
ได้มากนัก เนื่องจากการที่มีสมาชิกเพิ่มขึ้นจำนวนมากจะทำให้ผลผลิตเพิ่มมากขึ้น แต่ขนาดตลาดไม่
กว้างพอ การดำเนินการจัดตั้งกลุ่มในระยะเริ่มแรกมีคณะกรรมการบริหารงานที่ยังไม่เป็นทางการ

จำนวน 15 คน และได้กำหนดแนวทางในการรวมกลุ่มไว้อย่างชัดเจน และคณะกรรมการบริหารงานได้ปฏิบัติตามแนวทางการรวมกลุ่ม จนประสบผลสำเร็จดำเนินการผลิต บรรจุก๊าซ บริหาร การตลาด ที่ชัดเจน ทั้งนี้ยังกำหนดวัตถุประสงค์ การจัดตั้งคณะกรรมการบริหารกลุ่ม คุณสมบัติของสมาชิกกลุ่ม กำหนดระเบียบการประชุม การจัดการกิจกรรมกลุ่ม การแสวงหาเงินทุน ดำเนินงาน และการขอความช่วยเหลือสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

